

Politikai
röpiratok.

81.

81'
621

IRÁNYESZMÉK.

GRÓF MIKÓ IMRÉTŐL.

KÜLÖN LENYOMAT A BUDAPESTI SZEMLEBŐL.

5.

PEST,

EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ

1861.

616752 00 56570 89

DE BALLAGI GÉZA

ELŐSZÓ.

E füzetben foglalt czikkek alkatrészei voltak egy, több évvel ezelőtt készült terjedelmesb politikai műnek, mely az ősi rokonszenvenben, közös régi és új szenvedések tanulsága által és végre törvényileg egyesült magyar korona-terület életkérdéseit fejtegette, az alkotmányon kívüli lét rendkívüli körülményeihez képest, korlátoltan, homályba burkolva, olykor megbénítva és szárny-szegetten; czéljok levén : a nemzeti öntudat, önbecsérzet és munkássági ösztön ébrentartása, erősítése és kifejtése által, a nemzet önéletében való hitének és reményének megszilárdítására s a kétségen kívül bekövetkezendő jobb jövőnek türelemmel s férfiasan bevárására hatni.

A még hátralevő czikkek kiadását állapotaink újabb fordulata fölöslegessé tette. És így csak e néhány cikk megy át a közönség kezébe, úgy a mint azok a „Budapesti Szemle“ közelebbi füzeteiben saját nézeteim függetlenségének a szerkesztői felelősséggel egyeztetetése s jelenlegi kiadható alakukba átidomítása után megjelenhettek. Maradjanak fenn hát ama —

hála Istennek! lefolyt — szomorú idők szomorú emlékéül. A meg
nem jelenhetett, valamint az események által túlszárnyalt czikke-
ket pedig borítsa a feledékenység. Azonban azt adja megérnünk
a Mindenható, hogy a nemzet alkotmányos igazai, melyek védel-
mére e czikkek irányozva voltak, a törvényes vitatás törvényes
fegyvereivel szabadon és nyíltan védetve, minél hamarább egyről
egyig kivíva s örök állandóságu kezességek által biztosítva
legyenek!

Kolozsvártt, Karácsonhó 28-dik napján 1860.

I.

NYELV ÉS IRODALOM.

Nemzetek műveltségét általában a földirati fekvés, az intézvények, és hasonló polgári viszonyok között élő népekkel érintkezés, nyelvi, irodalmi és művészeti fejlettség irányozzák és határozzák meg.

Nekünk magyaroknak jelenleg sem a politikai intézvények, sem más nemű viszonyaink e g y é n i kifejlődésünk tekintetében nem nyújtnak azon hatalmas segínyt és biztosítékokat, melyeket a régiekben birtunk. A többiekéről később szólok. Itt nyelvünk és irodalmunk felől mondom el nézeteimet.

Azon meggyőződés : hogy a magyar saját nyelve és nemzeti-sége életfájának gyökeréről kíván tovább is táplálkozni, saját szellemében és fogalmai szerint, saját irodalma segítségével mivellődni, hogy tehát sem egyéni létét feladni, sem műveltségének idegen s természetével és geniuszával össze nem férő alapot és eszközt elfogadni nem hajlandó, azt hiszem, nem csak az én meggyőződése, de mindnyájunké. Más szóval, Vörösmartynak ama szép mondása a nemzet lelkéből van merítve :

„Minden ember, legyen ember és magyar,
A kit e föld hord s egével betakar.“

De valamit üdvösnek elismerni, iránta hön érezni még nem elég ; tenni is kell elérésére mindent, mit a cél magával hoz, mit a kötelesség elénk szab, mi azt úgy szólván föltételezi.

Nyelvünk és irodalmunk az utolsó huszanöt év alatt oly előhaladásokat tett, melyekre lehetlen öröm nélkül tekinteni, s melyeket a külföld is becsülettel említ. Nem keveset tettünk hát ;

azonban még sok a tennivaló; a legújabb idők változásai pedig inkább kötelességünkbe teszik mint valaha, hogy e kérdésre lehető legkomolyabb figyelmet fordítsunk, egész mélységében s jövőnkre vonatkozó roppant befolyása szerint fogjuk fel, az új helyzettel s innen származó teendőinkkel megismerkedjünk és teljesítésökre a hazaszeretet, fajhűség és ezél által parancsolt kitartással és tevékenységgel igyekezzünk.

Azon irodalmunkkal szintoly vastag ismeretlenséget, mint roszakaratot tanúsító állítását egyes idegen íróknak, mintha a magyar nyelv nem volna képes a nyugati polgárisodás és tudományos műveltség közlönye lenni, már ma kevésbbé hallhatni. Nyelvünknek mind eredetisége, mind tudományos és szépiészeti hajthatósága és gazdagsága fényesen lön az utóbbi időkben bebizonyítva. Azonban ez nem elég. Ide még kettő szükséges, először, hogy a nemzet, mely beszéli, és az írók, kiknek feladata azt folyvást mivelní: szabályait az idők szükségéhez és a nyelvészet mai állásához képest szüntelen tisztázzák, s egykor megállapítsák, sőt azután is a többi élő s kivált szomszédos nyelveknek, valamint magának a tudománynak is fejlődésével párvonalos haladásban tartsák. Másodszor szükség, hogy az irodalom férfiai mind a komoly tudományok, mind a költészet terén oly elmetermékeket igyekezzenek előállítai, melyek mind az elsőnek egyes ágait előbbre viszik, mind a költészetnek diszére válnak, a külföld figyelmét magukra vonják, az írónak pedig tehetségéről, s a nemzetnek, melyhez tartozik, szellemi előkelő képességeiről, szóval, erkölcsi belértékéről fényes bizonytságot képesek tenni. Mert ha egy nemzet, nyelve rendszerét mint saját létező egészét, tiszta és határozott elveken nyugvót, alapelveinek minden alkalmazásaiban következetest összeállítai és láthatóvá tenni nem képes vagy nem akarja: az első esetben az idegen bíráló azon gondolatra jő, hogy hiányzik benne a benső önállósági elv, a nyelvi eredetiség, a műveltségi képesség s méltán pálczát tör fölötte, — az utolsó esetben pedig bűnös hanyagságáért előbb-utóbb lételeivel lakol. Sőt még akkor sem kerülheti el a lassú enyészetet, ha rendszerét összealkotja bár, de sem azt idővel tovább nem fejti, sem jeles műveket előállítai nem bir: mert az olvasó közönség minden körülmények közt kielégítetiai szerető tudványa azon nyelvhez folyamodik, azt kölcsönzi el művelődési eszközül, melynek szabályait megértheti,

s ismereteit rajta leginkább gyarapíthatja. S így szoktak elhalni a nyelvek s velök a nemzetek is!

Ezek igazságát szembeszökőleg bizonyítja a francia nyelv egész világra kiterjedése, ama nagy kelendőség, melyben a francia írók művei a legmiveltebb és elmetermékekben gazdagabb nyelvvel bíró nemzeteknél is részesülnek; de bizonyítja a német nyelvnek az osztrák birodalom örökös tartományaiban csaknem teljes meghonosulása. Ennek pedig oka a politikaiakon kívül az: mert nemzeti irodalmuk a hazai tudományos és társadalmi műveltségnek elegendő táplálékot nyújtani s ekkép a német mellett saját állását és jogait megvédelmezni nem képes. Mi ettől még felettébb nem tarthatunk, de azért e tényállást ismernünk, e csillagjárásra figyelmeznünk s tanulságai szerint cselekednünk nemzetünk iránti kötelesség, hazafiúi tartozás. Jelen helyzetünkben, családi, egyházi, társas és főként irodalmi életünk az, hol anyanyelvünk elidegeníthetlen, sőt sérthetetlen jogait egész összességében érvényesíthetjük, s azt a tudomány és művészet nemzeti irányú eszközévé tehetjük, s ekkép mind műveltségünk ős bélyegét, mind nemzeti egyéniségünket végtelen időkre biztosíthatjuk.

E szempontból kell nekünk magyaroknak felfognunk a nyelv és irodalom ügyét; itt nyeri meg a kérdés igazi súlypontját, roppant jelentőségét. Arról van itt szó: vajjon fél — vagy egy század múlva hangozzék-e még Magyar- és Erdélyországban magyar beszéd máshol, mint a Tisza-vidékeken és Székely-földi hegyek között? Az forog kérdésben: vajjon keleti származású, de nyugat műveltségét a birodalom bármely népfajával versenyezhetőleg saját vérébe és természetébe fölvetv és vele azonosodott magyarfajunk ezután is ön geniusza vezetése alatt haladjon előbb a polgárisodás pályáján, vagy egyik vagy másik társnép karját és nyelvét fogadja el? Sőt még több, az t. i., hogy a magyar nemzet létezzék-e tovább is az európai népek családgyűrűjében, vagy kitörülje önmagát s testetlen fogalommá, pusztá történeti tárgygyá váljék? Az utóbbi idők változásai kétszeres kötelességünkkel tették arra törekednünk, hogy mint lélekben egy, erkölcsileg erős, szellemi műveltség által hatalmas, tehát jóra való és jövővel bíró népfaj ismertessünk és becsültessünk. Ezt pedig ez idő szerint egyedül egy tömör, a nemzet minden ízét-csontját átható szellemi munkásság és önfentartási és tökéletesülési tevékenység, szóval:

virágzó és termékeny irodalom által érhetjük el. Irodalmunk ekképen azon szellemi gubó lesz, melyből idővel az alapos tudományosság nemzetünk fejére a dicsőség szálaít szöv, a birodalmi társnépekkel szemben pedig tekintélyes állásunkat sőt tiszteltetésünket biztosítja; azon szilárd alap, melyre erkölcsi, társadalmi és később tán politikai életünk új hajlékát építhetjük; azon dús életesírájú mag, mely egykor oly hatalmas tölggyé nőheti ki magát, hogy árnyékában népek milliói pihenhetnek és élhetnek boldogul. Szellemileg fejlett és erős nép soha sem fog műveltségi hajlamával s rendeltetésével ellenkező irányban sodortathatni.

E gondolatok már akkor elmémben forogtak, midőn egy más alkalommal az összes magyar nemzetnek kiváltképen két osztályát mondtam a haza elismerésére méltónak: egyiket, a mely földét, másikat, mely irodalmát műveli. Mert amaz a természeti hazát, ez a nyelvet s vele a nemzetet tartja meg; amaz anyagi, ez szellemi eszközeit gyűjtögeti egy, a jelenből kifejlhető jobb jövőndőnek. A mely népfajnak saját hazája, kiművelt nyelve s fejlődött irodalma van, csak annak van nemzeti léte, jelentősége. Igen, ilyen népnek, még ha a politikai formák azt elismerni nem akarják is, — az emberiség történetében valódi szerepe van, — sehonnainak, más nyelvét beszélőnek nincs! A föld, melyet valamely nép lakik, a test, ennek lelke a nyelv, mely átzengi a határokat és fentartja a társadalom benső életét. E lelket erősíteni, e nyelvet védni szent kötelessége jövőnk ügyét szíven viselő minden honfinak. Mert igazság az, hogy „lélek az, a mi megelevenít.“ Igen, azon nyolcz millió magyar, mely magyar földet szánt, magyarul beszél és imádkozik, magyarul neveli gyermekét, s kebeléből jó gazdákat, munkás honpolgárokat bocsát ki, meg az a 300—400 író, kik nemzetök szeretetétől indíttatva többnyire szükön és nélkülözve, sokszor félreértés, ritkán elismerés, nem egyszer üldözés és megvettetés között is édes anyanyelvők s a hazai szellemű és szabású tudományosság terjesztésén, az ősi erkölcsök és jellem fentartásán s nemesítésén dolgoznak — ezek, ezek lesznek a magyar nemzet jövőndőjének új megalapítói.

Am de erről igazán elmondhatni: „non fit hoc verbis Marce!“ Sok kell ide az író- és olvasó-közönség sőt az egész nemzet részéről.

Mindenek előtt az írónak nemes hivatásuk fontosságától áthatva kell lenniök, az írói készületet nem utolsó vagy lényegtelen dolognak, az irodalmat a legmegtisztelőbb munkatérnek, a közön-

séget nem kiskorú, de bizonyos izléssel és jogos igényekkel bíró és a nemzet egyik tiszteletérdemlőbb osztályának tekinteni.

A mely író választott pályája fontosságát, magát a szellemi foglalkozás nemes voltát s a jót mit eszközölnie kell, át nem látja, öntudata nyugodtságát, a közönség elismerését semmibe veszi, szóval, munkálkodása erkölcsi oldalát nem nézi, ahhoz belső vonszalmat nem érez, abban nem keresi fő-főgyönyörűségét: az ilyen válaszszon más pályát magának; az ilyen szokott örökvilág hálátlanságról, el nem ismerésről, a nemzet jóra valótlanságáról beszélni, valamint munkásságával is, mely saját lelki bélyegét többnyire magán hordja, nem sok hasznot tesz az irodalomnak. Szívvel-lélekkel kell szeretnünk nyelvünket és irodalmunkat, felfogni annak mind a jelent mérséklő sőt olykor irányozó, mind jövőnk alapjait magában rejtő voltát; tudni, hogy irodalmunkban magát nemzetiségünket szeretjük, a hazának teszünk szolgálatot, s e tudatban keresni fő boldogságunkat. Emlékezzünk meg a Kazinczy s társai korára és küzdelmeire s gyűljön nem hamvadó lángra lelkesedésünk!

Előkészületekkel kell birni az írónak. Egy-két verset írni vagy innen-onnan lefordítani, egymás művét megdicsérni, előfizetési ívekkel árasztani el a közönséget, még nem jogosít arra, hogy valódi íróknak tekintessünk s szavunk mint olyané, valami oly rendkívül tiszteltessék. Az írás egy távol nemes czél, melyet el kell érni, koszorú és tisztességi czim, melyet meg kell érdemelni, dicsőség, melyre fáradozva juthatni el. Lám gyermekeinket nagyok társaságába sem viszzük, míg koruk s a fejlődés bizonyos fokára jutottság őket arra nem képesíti. Ily beszélgető és társalgási hely a hazai irodalom. Nincs helyén, hogy e terembe minden ember, mihelyt tetszik, betoppan — olykor nyilvánvaló jogosultság és képességek nélkül, és ott minden megválasztás, tekintet, cszély és néha illedék nélkül mindenhez hozzá szól, a legkényesebb kérdésnek neki megy, véleményt mond, tanácsol, ítél, pálczát tör dolgok és személyek fölött, melyekre nézve illetékkal épen nem bir, sokszor sért, mások építését elrontja, érdekeket állít szembe érdekekkel, szenvedélyeket költ fel, sebeket tesz újból vérzőkké, miket mások bajjal gyógyítottak be. És mindezt a jót tenni akarás szándokával, a honfűség köpenye alatt, de vajmi kevés tapintattal, s néha jóval több önhittséggel mint valódi tehetséggel, inkább kép-

zelt mint valódi okok alapján, nagyobb adag szenvedélylyel mint higadtsággal, dologismerettel. A mint társaságokban csak a benső értékkel bíró, illedékes beszéd és magaviselet — legyen bár mulattató vagy tudományos irányú — éreti el az együttlét célját, ez nyeri meg a jobbak helyeslését, míg az ellenkező nevetség tárgya vagy rosznak eszközlője : úgy az irodalom nagy körű társaságában is csak a valódi képességű, vagy legalább törekvő író kedvelt és hasznos. Tanulnunk kell, és pedig sokat, mielőtt másokat kezdenénk tanítani, mert az írás nem egyéb ennél. Mikor valaki millió meg millió honfitársa nyilvános szószerékébe lép, fontolja meg jól, mit beszél. Ezzel tartozik magának a közönségnek, az irodalom hitelének, melynek a sok könnyű kiállítású vers, czikk, regény és könyv gyakran annyit árt, hogy az aránylag kevesebb számú jeles művek alig képesek ellensúlyozni. . . . Tanulni kell tehát a classikai irodalom lángelméinek műremekeit, amaz írókat, kik, mint a nagy folyamok száz patak vizét, egy-egy korszaknak sőt több nemzedéknek gondolkodásmódját egész egyetemességében fejezik ki, elannyira, hogy néhányban magát a nemzetet megismerhetjük, az idők felfogásába magunkat egészen beléltalálhatjuk; tanulni továbbá az angol, francia és német nemzet jelesb íróit, mert a közepesekben, kiknek száma legio s kik amazoknak csak időtlen viszhangjai, nincsen nyereség; mindenképp pedig hazai irodalmunk örök dicsőségű alapítóinak műveit : Kazinczy és Révai, Berzsényi és Csokonai, a Kisfaludyak és Kölcsey s más jelesekéit. Ezek azon forrás, honnan mai irodalmi életünk kezdetét vette, honnan a magyar szellem diadalmas folyama kiindult, s nemzet-életünk századokig hervadásban volt mezőit mai napig éltető nedvvel öntözgeti. Ezeknek élettörténete, követett irányuk s munkájuk sikere mutatja meg az utat, melyen haladnunk kell, ezek adják kezünkbe az eszközöket, melyekkel magunkon segíthetünk, ezek mutatják kristálytisztaságban és határozottan a magyar írói kötelességet és adnak minékünk példát oly kitartó lelkesedésre, dicső önelszánásra s nemes szellemi harcokra, minők a mint a múlt század végén csaknem sirjából költötték fel a magyart, úgy hitem szerint a mostaninak zivatarai között is a leghatalmasabb szolgálót tehetik, kell tenniök nemzetünk önfentartási nagy munkájában ! Nyelvismeret tehát, az ó-és újkori mivelte nyelvekegyike vagy másika, mely a többi nemzetek tudományos kincsforrását előttünk

felnyissa; kivált pedig az édes hazainak szabályszerű szólása és írása, tájkiejtéstől, alakhibáktól tisztán, mai fejlődöttsége szerint elsajátítva! Ez az, a mit minden kezdőtől megvárhatni.

Az íróknak meg kell gondolniok, hogy a külföldieskedő, a hanyag honfi és honleány mind azzal búvik ki irodalompártolási kötelessége alól, hogy a magyar lapok és könyvek vizenyősek, kevés gonddal írottak, tartalom és külszépség nélküliek. Ezt meg amaszt olvassuk, mert ők jól írnak, de a többitől Isten mentsen — így szólnak. Való, hogy ez csak kifogás, de le kell őket szorítani a bitorlott térről, s tartalom és alak tekintetében a külföldi írók műveivel versenyezhető könyvet kell alkotni, s egyfelől a görög és római, másfelől az angol és franczia irodalom régi remekeinek, sőt a napjainkban megjelenő jelesebbeknek is nyelvünkön olvas-hatását minden áron eszközölni kell, mégpedig vagy az Akademia irányadó közbenjárása, vagy a rövid de hasznos életet élt Kisfaludy-Társaságnak fölelevenítése, vagy — a mi legcélszerűbb volna — egy külföldi remek művek magyarra tételét előmozdító hazafüti egylet alakítása által; és ekkép mindenkit erkölcsileg kényszeríteni vagy álarcza levetésére s irodalmunk pártolására, vagy szégyenletes tettének bevallására. Mert kétségtől van számosan, kik magyartalan nevelés és lelkeknek a jobb és szebb vagy tán idegen utáni vágyánál fogva jártatnak német és franczia lapokat, olvasnak idegen könyveket, mit általában és okkal-móddal véve hibáztatni nem is lehet; — azonban lelkemből ohajtom, hogy a magyar irodalomnak is eredeti és fordított jeles művekben, de a magyar hazafiságnak is tettelegesen irodalmi buzgóságban gyarapodása által mentől kisebb arányra szálljon. A ki látja a dolgok mostani folyamát, lehetlen, hogy ennek égető voltát meg ne értse. A ki megérti s honát szereti, lehetlen, hogy segítségre ne siessen. Csakhogy ne kívánjunk egyszerre völgyből tetőre jutni, ne tanuljon mindenik mindent. Kiki válaszszon hajlama szerinti szakmát, s abban legyen mester. Egyben fényleni, a többiben némi tájékozó miveltséggel birni elég egy 50—60 éves életre! Mig mindenhez kapunk, igazi alapos tudósaink nem lesznek, tudományosságunk mély gyökeret nem ver, kellő alapját és irányát nem találja meg.

Én a többek közt sok jót várnék mindezen tekintetekben egy alaposan kimerítő magyar nyelvtan és teljes szótár gyorsított kiadásától, mint a melyek nyelvünk önállóságát, orga-

nicus voltát és mindenre képességét kézzelfoghatólag kimutatnák s úgy szólván e kérdésnek saját alapokat adnának, másfelől, a kik újabb szavainkkal nem eléggé ismeretesek, ezek segélyével eligazodhatnának; továbbá egy hetenként megjelenő tisztán kritikai folyóiratnak megalapításától, mely mostani két tudományos folyóiratunkat mintegy kiegészítve, irodalmi életünk minden mozzanatát tüzetesen figyelemmel kísérné, részletes bírálatokba bocsátkoznék, kivált a kezdő íróknak gyakorlati iskolául szolgálna, s óvna az irodalmat és közönséget egyként az egyoldalúságtól és fölületességtől.

De a közönségnek is van teendője, mindenekfölött pedig a nagyobb birtokos osztálynak. Ezek közül sokaknál láthatni angol, francia és német könyvet meg hírlapot, hol magyart vagy általában nem, vagy visszás arányban. Ez irodalmi tekintetben rossz jel, s mint tény, honfiak és honleányok által egyképen nem igazolható egyébbel, mint a mint fenebb említém, az emberi léleknek szebbre, jobbra vágyódási hajlamával. És a lélek ezen nemes élvszükségének ellene dolgozni, vagy azt esupa hazafiságból kevésbbé széppel belegíteni akarni, nem szabad, nem is lehet. És a mikor ily okok adnak túlnyomóságot — még a mai válságos időkben is — idegen hírlapoknak és könyveknek, nem hibáztatható, kivált ha egy-két magyarlap és jobb-jobb könyv is megakad az illetők asztalán. De már az, hogy valaki merő külföldicskedésből szerezze és olvassa meg, láttatni vágyván, hogy ő miveltebb mint mások — azaz hogy rosszabbul beszél, ír és ért angolul és francziául mint az angol és francia, de magyarul is rosszabbul mint a kevésbbé mivelte magyar, tehát egyikkel sem tartja meg a verseny terét, — ez nevetséges gyöngeség, sőt haza elleni véték. A francia és angol nemzet nem szorult sem pénzünkre, sem erkölcsi pártolásunkat nem kéri, a hazai irodalom ellenben esenkedik érette, s kevés egyesek nagylelkűségéből és a középosztály igazán magasztalando áldozatkészségéből tengeti árva életét. Az angol és francia író műveiért 50,000, 100,000 frankot kap, miniszterré lesz, becsületrend-jeleket nyer, dús vagyona tesz szert, míg a magyar — a legjobb is — ritkán bírja fentartani elméje keresményéből családját, a többi pedig az imént említettekben — mind — mind nem jutott neki osztály részébe! Azonban akár a tudomány és magasb szellemi élvek szomszárja, akár csak pusztá majmolás oka ama jelen-

ségnek, mindenesetre csak akkor méltányolható vagy legalább elnézhető, ha az ilyenek előtt a hazai irodalom termékei is ismeretesekek, habár általuk a külföldiekkel távolról sem versenyezhetőknek találtnak, mit én alig hiszek. A ki Kisfaludy Sándor dalait és regéit, Berzsényi magasztot zengésű ódáit, Csokonait Kölcseyt, Vörösmartyt, Petőfit, Aranyt és Tompát stb. olvasta, és azt mondja, hogy nem szerette — bocsáttassék meg nekem ez egy keményebb kifejezés — vagy magát a költői szépet nem ismeri, vagy szívét és veséjét nem magyar vér melegíti. Magyar lelki alkatú embernek lehetetlen ez írók műveit nem szeretni, mert az ő lantjokon a nemzeti geniusz — hol vígan — hol búsan — de legszebben zengette a nemzet ezeréves belső életének változásait, titkos érzelmeit és bánatát, vágyait és lelki harczeit, kétségbeesését és ihletett költői lelkesülését, sőt magát az örök szépet és jót is !!

Nézzük most a magyar prózát. Kit nem hat meg Kölcsey, Széchenyi, a Dezsewffyek, Eötvös műveinek stb. beszéd- s írásbeli ereje, eszmegazdagsága, alaki szépsége? Hát Teleki és Szalay stb. művei nem válnának-e díszére bármely nemzet irodalmának? Józsika és Kemény történeti, Jókai társadalmi irány-regényeire pedig nem méltán büszkék lehetünk-e, melyek jobbára lefordítva, a külföld bámulatát is felköltötték? S mi mégis azt mondanók, hogy a magyar irodalomban nincs jeles olvasmány? Nem jó igaztalanul ítélni magunkról, kivált oly dolgokban, miket nem ismerünk, vagy méltatni nincs lelki érzékünk. Nem akarok önelbizakodásra adni alkalmat s ezzel ártani irodalmunknak, nem érdem felett tömjénezni önmagunknak, de azt bátran kimondom, hogy vannak íróink, kiknek műveit gyönyörrel és haszonnal olvashatni, sőt azok egy részét az emberi szellem nemesbnél nemesb nyilvánulatainak tarthatni. A külföldieskedés soha nem volt erény, ma — kivált magyarnál — nemzet elleni bűn; máskor sem hozott ez reánk áldást, a mostani időkben pedig sirunknak egyik fő megásója lehet. Ha nincs magasabb röptű irodalmunk, salonias nyelvünk, teremtenünk kell, pártolván és lelkesítvén az írókat, ápolván és gyarapítván az irodalmat; ha pedig van, becsüljük meg, tanuljuk ismerni, szeretessük meg a mieinkkel s tegyük elterjedté a magyar föld minden zugában, legszélső határáig.

Sokan azt mondják: legyen előbb irodalom, mindjárt lesz

közönség is; mások meg azt vélik, hogy ez épen fordítva igaz, t. i. a közönség rokonszenve és hő pártolása állítja elő a jeles írókat, remek műveket, gonddal írott tudományos cikkeket s ügyesen szerkesztett lapokat, szóval, teremti az irodalmat. Gondolatom szerint tán lehetne mondanunk, hogy viszonyosan teremtik egymást, t. i. a jeles írók a nagy közönséget, s lelkes nagy közönség a jeles írókat.

Osztályosaimra vonatkozólag még egyet nem hagyhatok érintetlenül.

Hol a napi sajtó által, hol időszaki iratokban gyakran olvastunk közelebbről több kevesebb éllel írt cikkeket, melyekben a közönségnek előkelőbb és vagyonosabb része irodalom iránti formaszerű érdeketlenséggel vádoltatik; s hogy nem alaptalanul: bizonyítja azon körülmény, hogy a népkönyvek, néplapok, népnaptárak 5—10—20 ezer példányban kelnek el a nép között; a népszínművek folyvást készülnek, előadásai a leglátogatottabbak s tetemes tetszésben részesülnek. E körülmény azon gondolatra viheti ideháttrább az irodalom férfait, hogy azon osztály érdekeinek és izlésének igyekezzenek kiválóan tetszeni, hol műveik kiváló kelendőségre találnak. És ekkor csaknem önkénytelenül áll elő a közönség és írók osztálya közt egy belső érdek-egységi és rokonszenvi viszony, melynek egyik következése a népirodalom felvirágzása, de a magasb emelkedésű költészet, dal-, regény-, dráma-, és komoly tudományos irányú irodalom elhanyagolása lesz. Sőt ennél még több is következhetik. A népiírók és irodalom-pártoló népközönség, meg a nem, vagy aránytalanul pártoló birtokos osztály között egy új válaszfal emelkedik, a melyet aztán lerontani sokkal nehezebb lesz, mint a melyet a régi politikai viszonyok alkottak volt; más szóval, a nemzet ismét két osztályra szakad, egyikben lesznek az irodalom-pártolók, a másikon a nem- vagy kismértékben pártolók, kiknek neve mi leend? itt nem kívánom kijelölni, de könnyű előre belátni. Ám mert a közvélemény a hazai irodalomban a nemzet jövődjének biztosítását látja, tehát pártolásának a hazafiság nevét adja; ellenkezőjét kétségkívül az ellentétes czímmel bélyegzi meg, és idővel az egész tömegre rábeszéli. Valóban szükség, hogy ezeket tudjuk, s belőlök eleve okuljunk. Gondolja meg a birtokos osztály, hogy a haza iránt a hazafinak mindig kötelességei vannak, miket

teljesíteni kell viszonzszolgálatul a tőle nyert áldásokért, hálás elismerésül az élvezett javadalmakért. És valóban fájlalnám, hogy mi, kik ma is a hon földének nagyobb részét birjuk, tehát legtöbb áldását élvezzük, aránylag kevesebbet tegyünk irodalmunk pártolásáért, s ezáltal nemzetiségünk fentartásáért, mint azon szegény földész, ki a „Vasárnapi Ujságot járhatja,” vagy legalább István Bácsi nap táráért évenként kiadja 20 pengő krajczárát. Sőt a nemzeti műveltség szent ügye néhány jobb könyv megvételénél többet is követel tőlünk. Lehetnek oly körülmények, melyek közt valamely irodalmi vállalat némi tetteleges segélyünket is igényelheti. Nem szégyen-e például, hogy a „Budapesti Szemle” és „Uj Magyar Muzeum” havi irataink, melyek a fensőbb műveltség közlönyei kívánnak lenni, alig birnak fenállani köztünk? Pedig mily könnyen s mily csekély áldozattal segíthetne a dolgon egy 3—400 vagyonosb hazafiból álló részvénytársulat, mely az ily haviiratokat átvevén, ugyyszólva megalapítaná. Idővel bizonynyal kifizetné magát a vállalat, de a legroszabb esetben is, alig érezhető áldozattal vivnánk ki nevezetes eredményt. Őseink csak magukért rótták le a haza iránti tartozásaikat, érettünk nem. Ezzel mi tartozunk, és a kik utánunk következnek.

Nyelv és irodalom pártolása és terjesztése legyen azért jelszava e hon határain belül kicsinynek, nagynak, minden jó honfinak és honleánynak. Pártoljuk és gyámolítsuk eszünkkel, pénzünkkel, házunkban és azon kívül, magán körünkben és társaságokban; ismerjük meg, jártassuk és olvassuk a magyar lapokat, költői és tudományos műveket, adjuk ki ifjabb tehetségek reményt nyújtó munkáit, fogadjuk örömmel hajlékainkban a haza tudományos férfait, szóval:

„Szóljunk, tegyünk — kinek mint
Adák az Istenek,
Oltári a hazának
Hadd füstölögjenek!”

Sokszor el volt már mondva, de ismétlése mégis mindig helyén van, hogy nyelvünkben élünk vagy azzal halunk meg, ezt pedig irodalmunk tartja fen. Épen ezért tiszteletünket érdemlik meg azon derekak, kik, míg mások vagyont gyűjtnek, kincseket halmoznak össze, addig ők a lélek, a tudomány kincseit keresik, az eszmék szépsége által lelkesíttetnek, az emberi szív és lélek

ismeretlen mélységeit búvárolják a közönség gyönyörére és tanulságára. Legyetek azért áldottak ti, hű és nagy munkásai hazátoknak és az emberiségnek — Istentől és nagy gondolatoktól ihletett írók! — kik a szellem országának határait járjátok, a tudomány élő kútfejeit keressétek, s abból honfitársaitok számára életvizet hoztok, kik éltetőket egy-egy nagy célnak szentelni elég erősek és dicsők valátok : Kazinczy stb. dicsőn és hasznosan élt és halt honfitársaink! De legyen áldva a ti munkásságtok is, élő hű hazánkfiak, kik nyelvünk természetének tudományos kifejlésén és összeállításán, törvényeinek megalapításán, szókinccseinek gazdagításán, részvétlenséggel és előítéletekkel, tudatlansággal és roszakarattal küzdve, folyvást fáradoztok; kik éjjel-nappal íróasztalaitok mellett hervasztjátok éltetőket, csak hogy a tudomány egyes ágaiban nevezetes, maradandó becsű műveket állítsatok elő. Az ily férfiak a nemzetnek büszkesége; ők az éj örök virasztói, tettel kiáltják az ébrenlevőket munkára, serkentik az alvókat. Ők világítanak mások előtt eszökkel, munkáikkal. Ők lángoszlop a haza határain, mint az Izraelé volt a pusztában : feléjük, utánok tart a jámbor sokaság. Ők megmondják az idők változásait és tanítását, tolmácsolják a közakaratot, hangot adnak örömnök, bánatnak, megmutatják a jót, példát adnak, lelkesítenek a szépre, jóra, nemesre, ők az erénynek tanítói, a nemzeti reményeknek fentartói. Nehány ily lángész többet tesz éltével és munkásságával a hon dicsőségére, mint száz és ezer meg ezer más, kik születnek, élnek és meghalnak a nélkül, hogy bármi nemesb nyomát hagynák életöknek, a nélkül, hogy valami szépet és jót tennének, hogy a hazát és nemzetet bármikép szolgálták volna. Az ilyekről mondotta a római költő : „Nos numerus sumus et fruges consumere nati.“ Méltó dolog, hogy a derék íróknak tisztelet adassék! Méltó, hogy őket, mint olyakat, a társadalom bármely osztálya körébe vonhatni örömének tartsa. Egy Zrinyi Miklós és Pázmán, Kazinczy és Berzsényi, Kölesey és Vörösmarty nevét tisztelettel kell hogy említsé a haza, meg kell hogy előttök hajoljon minden szív, mert ők benn sok jót eszközöltek, künn dicsőségünket terjesztették.

Tisztelet azért és becsület a derék íróknak, teljes rokonszenvű pártolás az irodalomnak!

II.

EGYETÉRTÉS, TÁRSADALMI EGYBEOLVADÁS.

A mint egy történeti híró hadvezér azon kérdésre : mi kell kiváltképen a háború folytatására ? azt felelte : először pénz, másodszor is pénz, harmadszor is pénz ; úgy ha tölem valaki azt kérdezné : mi kell a magyarnak mindenek fölött a végre, hogy tovább is gyarapodó erőben fenmaradjon, s hajdani fényét s nemzeti életerejétől föltételezett politikai súlyát ismét visszanyerje ? lelkem egész teljességével s megingathatlan meggyőződéssel válaszolnám : egyetértés, ismét egyetértés, és megint csak egyetértés ! A mi a számvetésben a „kétszer kettő-négy,“ a logikában a cathegóriák, államkormányzatban az eszély : az, előttem s szerintem, mireánk nézve ama kicsiny külterjű de roppant beltartalmú szócska : alapja, kezdete, biztosítóka, föltételezője egész jövődönknnek.

Azon európai ismeretes népjellemzés, mely az angolról azt tartja, hogy túlságosan önbecsérző, a francziáról, hogy hiú és dicsvágyó, a spanyolról, hogy dölyfös, az olaszról, hogy ábrándos az amerikairól, hogy mammon-bálványzó, a németről, hogy a pedantságig rendszeres és elméleties, és így tovább mirőlunk azt terjesztette el, hogy mi uralkodni vágyó s egyenetlenkedő, más szóval, pártos nemzet vagyunk. Pártoskodás és uralom ! Jegyezzük meg jól. Sok és nagy van mondva e rövid és kicsiny szókban ! Elmondok még egy ezzel némileg rokon, de mostohákhoz illő rokonságú itéletet, mely szintugy nagyon el volt terjedve rólunk,

hogy mi a jármot túrni nem tudjuk, s a szabadságot helyesen élvezni képtelenek vagyunk. Ez volt ama híres „*jugi in patiens, libertatis in capax*“-féle politico-machiavelli phrasis inkább, mint valódi axioma.

Bizonyos, hogy ama mívelt és derék nemzetek nem sokat adnak ezen szerfölött általános és épen azért talán felületes itéletre, köztudomású dolog levén, hogy a mint nem gondolható oly művész, ki egyetlen ecsetvonással — még ha az oly erős és jellemző is — egész képet állítson elő: ugy nem létezhet oly mély lélekbuvár, ki egy nemzet jellemét, annak teljes egészében, egy-két szó szűk keretébe szorítani tudja; nem, mert a szóknak valóban nincs meg azon terj-erejük, hogy nagy és heterogen részletekből álló tárgyakat bármint egybetömörítve is befogadni képesek legyenek. De hogy e jellemzésnek mégis legalább viszonyos s amolyan félhomályban, félderűben tapogatódzó igazságát el ne ismernék, alig hiszem.

A minket illető jellemzésre nézve pedig, ámbár nekem alkotmányos életünk s politikai szabadságunk ezeréves történetének alapján mindkettő tekintetében más a nézetem: mindazáltal — megvallom — régóta mindkettő igen sokszor forgott elmémben, gyakran s hűzamosan gondolkodtam belértékek felől, kérdeztem enmagamtól: vajjon van-e valami bennök, vagy csak üres szavak? Tartalmuk való-e vagy ráfogás, általános-e vagy csak viszonyos igazság? s ehhez képest figyelemre méltatnunk s okólnunk kell-e belőlök, vagy nem-hallottá tennünk, általuk nem érdekeltetnünk? Mi helyes, mit tanácsol a józan ész? S hosszas magammal való tusakodás után végre meggyőződtem arról, hogy az utolsót, mint száz meg száz történeti ténynyel, e haza földén lefolyt egész életünkkel homlokegyenest és merőben ellenkezőt, igazságtalant s nem jóakaróinktól és nem javunkra kigondoltat a leghatározottabban vissza kell útasítnunk, s ellene tiltakoznunk; az elsőnek ellenben igazságát, módosított értelemben el kell ismernünk, annak történeti mivoltával tisztába jönnünk s jövőre nézve mindkettőből tanulságot merítnünk, — óvakodván s elkerülvén még árnyát is annak, a miből az utolsónak szomorító bélyegét alaposan s joggal ránk lehetne sütni, s kigyógyulván, míg idő van, az elsőnek bizonyos körülmények közt könnyen veszélyessé válható nyavalyájából.

Ismétlem szavaimat: a mi igazság s nemzetünket általában

vagy külön osztályait alaposan érdekelhető megrovás amaz első állításban van, mindnyájunknak át kell látnunk, apróra megismernünk, veszélyességétől megirtóznunk, s abból vagy jökor gyökerelesen s egyetemleg, vagy legalább nagyobb részben kigyógyulnunk; vagy ha ezt nem tesszük, hamarabb mint gondolnók, gyászosabban mint érdemelnők, a nemzeti-lét alsó fokára süllyedünk, hol már az nem élet s mi nem vagyunk többé nemzet.

Tűrelmet s cikkem csöndes és figyelmes átolvasását kell kérnem az olvasótól, nehogy épen az egyességet tárgyzó, legfontosabb de egyszersmind legkényesebb kérdésben, az egymást meg-nem-értés miatt el ne érjük azt, a mire én teljes jóakarattal igyekszem: gondolatink és érzésink s ezekből folyólag akaratumk és önelhatározásunk benső egyesülését. Hogy én az első vád illetékes voltát csak módosítva ismerem el, s mégis akkora veszélylyel fenyegetőnek látom: ezen, az első tekintetre paradoxonnak látszó nézet cikkem folyamában, úgy vélem, indokolva s a látszó ellentét kiegyenlítve lesz.

Az én tanítóm a történet és az élet. S megvallom, sehol sem látom történeteinkből, sőt lélektanilag sem tudok nyomára jöni annak, hogy a mi sáralkatunkba a Mennyei Felség, mint egyeseknek a nagyravágyás lelkét, mint nemzetnek az uralkodás hajlamát nagyobb mértékben lehellette, vagy az élet és politikai viszonyok a pártoskodás gonosz szellemét bennünk inkább kifejtették volna, mint ezt más jóra való népeknél is látjuk; de azt aztán állítani merem, hogy mi közöttünk ugyanazon mértékű ily szenvedély és nemzeti gyöngeség is, mérséklés helyett táplálva, legyőzni törekvés helyett folyvást fejlesztve, bölcs irányzás helyett szabad szétesapongásnak bocsátva, károsabb és veszélyesebb eredményeket szülhet, mint az például Angol- vagy Franciaországban történhetnék. Nálunk kevesebb nemzeti gyöngeség is okozhat nagy roszakat, vághat begyógyíthatlan sebeket, kockáztathatja a legfőbb nemzeti érdekeket, igen magukat az államezélokat, míg nagyobb számú, egy ajkú és érdekű nemzeteknél több és nagyobb mérvű hibák káros hatását is kiegyenlítik az ellensúlyúl szolgáló rokonszenves nemzeti és államerők.

Azt se látnám helyén s rendén valónak, hogy nagyobb politikai súlyra akár mint egyének, akár mint nemzet ne törekedjünk, hogy úgy szólván kiszakítsuk jellemtünkől a nemes

nagyravágyás ösztönét; mert hiszen az égi szikrának ég felé kell törni! A szellem ezen hajlama magában természetében gyökerezik, s egyénben és népnél erőérzetnek a jele, ösztön a szép és jó után törekvésre; az egyénnek a közvéleményben, a népeknek társadalmilag magasbra vágyása bizonyítéka egyszersmind emelkedettségöknek és annak, hogy ezek a szellemiség igényei, az erkölcs és emberiség magasb érdekei iránt mások fölötti fogékonysággal bírnak, annak élvezetére, polgári és politikai nyomatókkal bírásra jogosítvák és képesek. De mindezt csak a bölcsesség és gyakorlati élet által adott mértékkel, mások hasonló jogosultságának tiszteletben tartása mellett és mindenek fölött az időnek és körülményeknek okos és számító tekintetbe vételével látom helyénvalóknak. Mi, mikor, kik által, mily módon történjék, mely határig menjen, s mikor, mely fejlődési ponton állapodjék meg? rendkívül fontos dolog az egyén életében, az a nemzeti állampolitikában. Ezeket tartom én azon kőszirteknek, melyek egyikén vagy másikán gyakran összeségén, magában véve nem vétkes, de a körülmények miatt azzá fajult nagyravágyásunk, eleinte ártatlan de utóbb egymást megrontani törekvéssé törpült ellenkezési hajlamunk, néha pedig — és ezt a legkeserűbb fájdalommal mondom ki — személyes érdekeken alapuló egyenetlenkedési viszketegünk miatt nemzeti élethajónk, melyen az egyén legdrágább erkölcsi és anyagi javai, minden szent közügy, a legmagasb polgári érdekek, maga a haza sorsa, mint minden földi tudvnek összesége, a szabadság- és polgári jóllétnek gyakran épen kikötőjében siralmas hajótörést szenvedett. Ezek azon szirtek, melyektől a politikai eszély és nemzetünk őrszelleme védjen meg bennünket!

Az időtől — ismétlem — mi, mikor s hogyan történik, roppant sok függ. A mely gazda tavasszal veti el, a mit őszszel kellett volna, soha nem lesz jó aratása; a ki akkor takarékos, mikor van miből, lehet láttatja ügyességének. A ki teste rendes melegségi állapotában iszsza a vizet, jótékonyan tudlnek föl idegei, míg a lázas véringerültségben levőnek Priessnitz tana követése életébe kerülhet. A ki vidám időben szellőzteti szobáit, jól teszi, hogy egészségét ezáltal is előmozdítja; de a ki akkor nyitja meg ablakait, midőn a lég gyúanyaggal terhelt fellegeit ide-oda gömbölygeti a völgyi szél, veszélyes kedvtöltést csinálhat magának. Így van a dolog a politikai életben is az egyénnel és népekkel. Ugyanazon

mértékü becsszomj, magasbra törekvési ösztön, s ugyanazon jók elérhetési vágya, föllekesülés és hősiesség, mi egykor jót szült, sikerhez vezetett és az igazság és népek belértékét tüntette föl, tiszteletet gerjesztett s koszorút adott : máskor a leggonoszabb ellenhatást idézheti elő, nyaktörő szirtekhez juttathat, bomlásnak indít, örvény szélére sodorhat, sőt életveszélynek tehet ki.

Gyakran, kivált midőn az egyén és társadalom megszokott rendes állapotában van, az osztályok, fajok, különvélemények képviselőinek egymásra való hatása, az erők versenye, a társadalmi elemeknek egymás nézetei és tettei felett jóakarató figyelemmel ellenőrködése, minden nézetnek hasznosítása, minden képességnek — a lehetőségig — munkássági térnýtás, sőt még a különnézetek, önálló elvek zászlója alatt alakult s lovagias modorban folytatott formaszerű ellenzéki törekvés is jótékonyan hat a közdolgokra, edzi az egyéni erőt, fejti a szellem képességeit, tevékenységet költ fel, ébren tartja a közszellemet, sok ballépéstől óv meg, biztosabbá teszi a siker elérését; de a midőn veszély fenyegeti sőt éri a közjólét legfőbb kezességeit, midőn a társadalom szenved, midőn a hazát ért csapások megingatták vagy épen aláásták a magán jóllétet is, szóval, midőn ugyszólván parázson áll az egyén, vulkán felett a társadalom : ekkor kisebb adag egyéni vagy nemzeti hiba is, minők az önzés, közügyek számba-nemvevése, a társadalom minden osztályával közös főbb érdekek fölnem-ismerése, nem gyámolítása, ellenkezési vagy épen pártoskodási hajlam, tapintatlanság a politikában, kiméletlenkedés a társas életben stb., ezen hibák közül akár több együtt, akár egy-kettő a legnagyobb veszélynek vihet elébe, jövőndő századok gyümölcsbimbóit elforrázhadják, a bűnök büntetését az ártatlan utódokra hárinthatják.

Ezen, az időket és helyzetek különbözőseit számba-nemvevési önkeblében, önmagával, gyakran mások érdekéért egyenetlenkedési gyöngeségen — sőt mondhatnók, bűnön — éri nemzetünk egyesit — nem az egész nemzetet — igen gyakran az, a ki akár történeteinket s ezeknek, rózsás és tövises szálaiból szőtt életünket, akár pedig egyéni természetünket mélyebben vizsgálja. Nem mondom én, hogy nálunk minden közérzésű tehetségesebb ember lángésznek s a nemzet közvetlen boldogítására hivattnak képzeli magát — ez igazságtalan vád lenne, — de hogy vélemé-

nyűnkre kelletténél többen, kelletténél többet tartunk, ezt állítani merem. Nem mondom, hogy a magyar csak vezérkedni, parancsolni, első lenni szeret, ez dologbeli ellenmondást foglalna magában, — de azt igen, hogy csak alig középszerű képességű emberek, valódi vezérnek termett férfiaknak — kiket arra néha a Gondviselés úgy látszik már eleve kijelölt, máskor a közvélemény valami kimagyarázhatlan, de kétségkívül létező titkos sejtelem alapján elválasztott, máskor meg a dolgok kényszerűsége, vagy tán éppen személyes előnyök ilyenre tesznek — ritkán hajlandók a kiengesztelődés és béke jobbát elég jókor nyújtani; ritkán s kevesen bírnak lélek-erővel arra, hogy saját zászlójukat, mely alatt elvcsatát de nem egyszersmind ügyet vesztek, félretéve, nézeteiknek közügyet kockáztatható érvényesítéséről — még ha azok ellen egy fél ország nyilatkozott is — lemondani s a többség akarata előtt meghajolni elég önmegtagadásuk legyen, — ilyenforma eseményeket nagyon ritkán láttam, ritkán olvastam. Ellenben azt, hogy a kezdetben egyszerű nézetkülönbség kölesönös hidegséggé, ez gyűlöletté, ez ismét egymást kiirtási hajlammá fajult, hogy az elv és rendszer helyett annak képviselőjét, a személyt vették üldözőbe, egyénekért megtagadták, önérdekek miatt ellenséghez folyamodva áruba bocsátották a hazát, hogy a politikai tér vitája át lön vive a társa dalomba, annak következései megmérgezik a családi életet, személyes tekinteteknek feláldoztaték az ügy, egyesek elfajultsága miatt kockára tétetett az alkotvány, szóval, rossz útra vezettetvén, rossz sugalmak által azok, kik magukat a haza barátinak vallák, elvonák az egyenes útról, magukkal sodrák a hívő nemzetet is.

Valóban az olyanféle jellemek, minő I. Béláé volt, ki kötés által biztosított következési jogát önkéntesen Endre király fiának engedte át, nagyon ritkák évtalajainkban, míg az ellenkezők igen is nagy számmal vannak. Almus, Kálmán testvére saját királyi testvére ellen, — azért hogy ez őt a horvátországi kormányról visszahívta, melyet a vitéz király csak imént csatolt vala birodalmához, s az ildomtalan herczeg attól újra elidegenítette, — előbb Henrikkel szövetekezett, később görög császári zászló alatt vívott ellene s nyílt csatában esett el. II. Géza testvérei István és László ismét boszúból, mivel a rájuk bizott tartományok kormányzásától alkalmatlan voltak miatt elmozdította, szintugy idegenhez folyamodtak, fegyver élére bízták az ügy eldöntését, magukkal sodorván

a nemzetet: magyar állott szemben magyarral, testvér küzdött testvérrel, mindkét részről a mi vértünk omlott, míg a király győzvéen, a lázadók bűjdosókká lőnek. III. Béla ellen megint testvére Géza lépett fel, összejárta, szövetségöket koldulva, a német, cseh, görög udvarokat, elment a lengyel királyhoz is, ki a helyett, hogy neki adjon segítséget, őt adta a király kezébe. Az Imre és (II.) Endre között két ízben kitört s másod alkalommal oly regényesen végződött versenygés ismeretesebb, hogysen említmem kelljen. Az is tudva van, mint szállott Endréről a czivakodási szellem fiára (IV) Bélára, s erről ismét saját szülöttére (V) Istvánra: mindkét apának meg kellett elvégre is osztani az uralkodást nagyravágyó fiával. . . . És ez még mind indokolható, mert hiszen az uralkodási vágy mellett részint dynastiai, részint önfentartási érdekek vezethették mindeniket, és aztán az az uralkodás — ugy tanítja az élet és történelem — valami bűbajos erővel bír! De hát Kupával mi emeltette kardját szent István ellen? Gyula erdélyi herezeg miért nem hajolt meg szent koronája előtt? Vatát, Borsot és Ivánt mi lázasztotta II. István ellen? Tán történetirőink azt mondják: az elsőket az ős vallás fentartási vágya, tehát ellenkező meggyőződés s conservatív érzület. Én azt hiszem, hogy István koronájának szemökebe igen vakítóan ragyogása s törzsvezéri hatalmuk megszorításától való tartás. S hát az utolsókat mi, ha nem a főhatalom utáni vágyakodás?

S mást látunk-e — kérdem — a magyar királyság második korszakában? Teljességgel nem. Itt is a régi drámát látjuk játszani, csakhogy több tragikai elem vegyül belé. Csák Máté és Záh Felicián esetei, Erzsébet és Mária vérrel beszennyezett uralkodása, Széchy Dénesnek egy-két társával Erzsébet könyeire az ország nagy többségétől különszakadása, a választási szerződésnek széttépése, Garának és Újlakinak Hunyadi ellenében örökös cselszövénye, s azon szerenésetlen politikának, mely „Dobzse“ Lászlót Nagy-Lajos és Mátyás királyi székébe ülteté, eszeveszett konoksággal érvényesítése, nem mind ilyeneknek tekinthetők-e? Nem átok volt-e a magyaron akkor, midőn Hunyadi Jánost, korának legnagyobb hadvezérét, Magyarország legmesszebb látó államférfiát, a nemzet kedvenczét a vele vetélkedő nagyoknak egy része folyvást lenézte, nagy czéljaiban gátolta, közjóllétre s a haza diesőségére czélzó kezdeményeiben egész őszinteséggel

soha nem segítette? Midőn Hunyadi Újlaki Miklós egykori vajdátársával az ország megmentése végett 1445-ben szövetkezett, következő év elején azt a törvényt hozták, hogy a régi hét vezér példájára akkorban beállított hét kapitányi kormányzás helyébe egy országkormányzó választassék; midőn 1446-ban ő lőn megválasztva, már azt végezték, hogy tiszte csak egy évig tartson s akkor ismét letehessék, hogy a pénzügyet két egyházi s két világi főúr vigye, s a nemesség hadi segílyt adni köteles ne legyen; később megint, hogy a haderő szervezését egy 18 személyből álló tanács intézze; midőn a várnai és rigó-mezei vereségeket, — melyeket nagy részben az országban létező belviszály és széthúzás idézett elő, — tíz szerencsés csata s százezer töröknek fegyver miatti halálával helyrehozván, a haza sebeit mármár begyógyítja vala, a kormányzóságról (1452.) lemondatták; midőn Mohamed Konstanczinápolyt 1453-ban bevette, s az egész keresztyén világot megfélemlítvén, dicsősége első mámorában hódítása céljául Magyarországot tüzte ki s egyenesen Nándor-Fehérvár ellen indult: a király megrémült, az országnagyok egybegyültek, törvényeket hoztak, hadi segedelmet, zászlóik kiállítását ígérték, nemesi fölkelés lőn hirdetve, Hunyadi fővezérré választatott. . . . S még is mikor mindezeknek teljesedésbe kellett vétenni, az ország összes főurai közül hárman állították ki zászlóikat, a király Czilley kíséretében Bécsbe távozott, a nemesek közül kevesen keltek föl, s az illetők kárörömmel jósolták, hogy már most csakugyan megbukik gyűlölt ellenségek. A haza nagy fia csaknem egyedül maradt. Őn költségén 7,000 vitézzel erősítette meg azonnal Nándor-Fehérvár várórségét, a hős Kapisztrán gyűjtött 60,000 kereszttest zászlói alá, az ütközet napja eljött, a győzelmet kétnapi vérontás árán s 40,000 török elestével szerezte meg Hunyadi, — s tudósítván a királyt az eredményről, belső keserűségét e rövid szókbán fejezte ki: „Felséged ugyan parancsolt a zászlós uraknak, hogy mindnyájan hozzám gyűljenek: de tudja meg Felséged, hogy csak a keresztes nép volt velünk és Koroghi a mácsói bán.“ Megfoghatlan! Vesztére hagyni a hazát, csak hogy ezerek, tán százezerek közt az is elveszzen, a kit gyűlölünk. . . .

Menjek-e tovább történeteink során? Elmondjam-e, minő indokokból, hogyan és kik segítségével lett király II. Ulászló,

mint küzde alatta önmaga ellen idegen érdekeknek szolgálva a pártokra szakadt nemzet, s később mint temetteték el Mohácsnál hazánk régi dicsősége? Elmondjam-e, hogyan tört Báthori Zápolya ellen, mint szakította két felé pártviszály az egy hazát, mint ontá magyar magyarnak véré János, Zsigmond és Svendi alatt, Békési mennyire nehezítette Báthori István uralkodását, mikkel kelle küzdeni Bocskainak és Bethlennek? Mint véreznek el a nemzetnek ezerei, mint lön össze-vissza marcangolva a hon Tököli és a Rákócziak hiú kísérletei miatt? Nem akarom ezt tenni. Nyugodjanak békében a balsorsnak amaz áldozati ott, a hová őket a szenvedélyek forgószele, az idők romboló vihara temette. Nincs oly philosophi nyugodtságú lélek, mely, azokra csak emlékezvén is, fájdalmat ne érezzen, s e fájdalmat nem érezheti a nélkül, hogy ahhoz némi keserűség is ne vegyüljön.... Tán ez is igen sok czélomra, a mit korábbi időkből felhoztam; de ennyit szükségkép el kellett mondanom, hogy ki legyen mutatva a forrás, melyből annyi rosz áradt ki eleitől fogva hazánkra.

Hogy e hibák más nemzeteknél is épen úgy megvannak, hogy e gyászos példák csak egyeseknél és nem minden időben fordultak elő ily mérvben, hogy szent István, I. Béla, sz. László, Kálmán, II. Géza, I. Károly, Nagy-Lajos és Mátyás alatt századokon át szabad, dicső és nagy volt a magyar, hogy amaz árnyvonásokat sokszorta fölülmutlják nemzetünk jellemében a szép és ragyogó jellemvonások, a nagy és dicsőséges események, s hogy a nemzeti erkölcsök olykori alásülyedésének oka eleitől fogva kiváltképen a mi politikai viszonyinkban volt, hogy olykor az idők szelleme, a dynastiák változása, a szomszéd népek forradalmi s fejedelmeiknek hazánk birtoka után sovárgása, s csak olykor-olykor idézte elő min-hibánk: mindez nem ment föl minket a beszámítás súlya alól, mert más nemzeteknek mások kül- és belviszonyai, s a mi náluk nem, nálunk lehet halálos veszélynek szülő-okává.

Értsük meg jól egymást. Én nem mondom, hogy e viszálkodási bűn nemzeti jellemvonás a magyarban, sőt határozottan csak egyének bűnének nevezem; hanem abban látom a bajt, hogy ezen egyének száma olykor kelletén túl nagy volt. Nem állítom, hogy hazánk történetét a nemzetnek ez eredendő bűnével való folytonos tusakodása alkotta, de azt igen, hogy túlon túl gyakori jelenség annak folyamában. Nem kívánom, hogy oly angyaltermészetet

váltson nemzetünk, mely kizár magából minden salakot és nemtiszta, fölülemelkedik minden emberi gyöngeségen; de azt igen, hogy legalább válaszsza meg az időt, mikor ilyes szeszélyeinek hódol. Ismét visszatérek a történetekre. Sz. István, László és Kálmán korában is voltak viszálykodások, de a kormány gyeplője erős kézben, a nemzeti test ép erőben volt s nem következett baj: míg II. Endre alatt szinte sirba döntö országot és nemzetet. I. Károly és Mátyás alatt is voltak egyenetlenkedések, de e két király egyénisége oly villámhárító volt, mely távol tartotta a hazától a vészt, nem engedte diadalra jutni a gonoszt: míg II. Ulászló és II. Lajos alatt ismét szinte végkép kiirtatott ősi földéről a magyar. E század első felében is voltak erős belharczok nemzetünk kebelében, de azok az alkotványos élet természetes nyilatkozványai voltak, s a nemzet életerejé fentartotta a nemzetet: míg ha most kezdenénk egyenetlenkedni, ha napjainkban nem tudnók érdekeinket egyesíteni, ha most kezdene akár egyén, akár valamely osztálytöredék a nemzet többségének közérzületével, meggyőződésével és mindenek fölött ama nagy feladattal, melyre a magyar nemzet hivatva van, ha, mondom, most mutatkoznának ilyes törekvések: akkor igazán el lehetne mondani, hogy mi a történetekből semmit sem tanultunk, mi régi gyöngeségeinkből semmit el nem felejtettünk, mi nemzeti rendeltetésünknek megfelelni soha nem fogunk. Külön pártfelekezetek hiszen vannak Angolországban is, de vannak idők, midőn mindenki egy zászló alá gyűl.

Elevenítsük fel mindezeket emlékezetünkben, gondolkozzunk mélyebben, nyomozzuk ki a viszálykodásnak okait, s irtsuk ki, ha még most is léteznek; ha pedig nem léteznek, ne hagyjuk magunkat okozásaik átkos befolyása alatt. Sugyan hol lehet — kérdem — most gyökéroka a viszálykodásnak? Tán a politikai jogosultságban, a vagyon által föltételezett társadalmi befolyásban, vagy az egyéni jogok egyenlőtlenségében? Hiszen az első 1848-ban mi magunk szüntettük meg, felvevén az alkotvány sáncaiba minden arra politikailag érett fiát a honnak; birtok és polgári előnyök szerzésére szabad mező nyílt minden polgárnak, s az osztályi előjogok tényleg el lönek törölve: törvényes különbséget nem tesznek, sem előnyt nem adnak születés, nagy birtok stb. Az idő szelleme s az események kemény ítéletet tartottak a népek fölött, s mi fölöttünk is. . . . A nemzetiségi kérdésekből szintugy nem vehetni többé

viszálkodásra és szétvonásra észszerű okot; mert hiszen ezt már ma oly szent tulajdonnak tekinti a világ, mit elvenni, elnyomni nem szabad, de nem is lehet. Ez ellen a világ lelkiismerete szólal fel s az emberiség polgárisodása tiltakozik. A mi az egyéni nagyravágyást illeti: e fölött is pálczát tört korunk műveltsége s a jogok közössé-válása. Kihúzta a alapot a nagyravágyó jellemek alól az idő. — Valóban, éretten gondolván meg a dolgot, sehol, egy téren sincs ok féltékenységre, irigykedésre, viszálkodásra. Sőt én kivált a mi időnket egyenesen olyannak látom, melyben szükség, hogy osztályok, felekezetek, népfajok testvérileg kezét fogjanak, a közel múltakat kölcsönösen elfelejtsék, magán-érdekeik mellett a közérdekekre főfő-figyelmet fordítsanak, azokat felismerni és erősíteni igyekezzenek, a haza és honpolgárok egyetemének anyagi és szellemi erejében, műveltségében, közjában keressék saját erejüket; elhívén, hogy ettől függ önnön politikai súlyok s jövődjök is.

Vétkes dolgot tesz azért, a ki a régibb időkből származó politikai pártok egyikéhez vagy másikához tartozást, az akkori gondolkodásmódot és eljárást a mai időkre is áthozza, s egyént és egyéni cselekedeteket, nemzetet és osztályokat azon mértékkel mér; gyűlöli a conservativet vagy szabadelvűt, az aristocratát vagy democratát, a magyart, horvátot, szászst stb. azért, mivel e vagy ama részen állott. Nem a kölcsönös hidegség, feszes magatartás, kibékülni nem-akarás, szétvonás és különködés, magán érdekek bálványozása az, mit tőlünk önjavunk, a józan ész és a haza helyzetének elgondolása megkíván. — Egyéb, egészen egyéb!

A megoszlás ellentéte: egyesség; a széthúzás és különködés orvossága: egybetartás, lelki egybeolvadás. Legyünk azért egyesek, összetartók, legyünk egymás testvérei. A különérdekek és czélok ápolásának villámhárítója a közös hazai és nemzeti czélok felismerése, lelkes ápolása. Ismerjük meg azért ezeket, csoportuljunk ezek körébe, szeressük ezt mindnyájan és minden egyebek fölött. Ezek együtt erősökké tesznek, sokszorozzák a hatást, biztosítják a sikert, szülik a közjót. Ha nincs ok egyenetlenkedésre, ne képzeljünk, ne teremtsünk; ha nincs üdv az egymást lenézésben, idegenkedésben és egymástól elszigeteltségben, lássuk át s szüntessük meg azokat; s ha ellenben az élet oly

szembeszökőleg mutatja, hogy külön-külön is eltengődhettünk ugyan de vajmi szebben és jobban élhetnénk együtt; hogy kevesek is tehetnek valamit, de mindnyájan vajmi többet és üdvösebbeket tehetnénk; hogy sorsunk javítását erőmegosztva, önző úton bizony nem eszközölhetjük, — ha — mondom — mindezeket a mindennapi tapasztalás tárja elénk: ugyan nem kell-e, nem halaszthatlan szükséges-e a vérségi és sorsegység, a teljes rokonszenv, az érdekek, a cél, erő és akarat egyesítésének útját választanunk? Igen, egybe kell forradnunk szívben és lélekben, ha akarjuk, hogy mind magunk mind hazánk javát nagyobb mérvben munkálhassuk, mind pedig a jelen és jövő nemzedékek boldogságára valamicskét tehessünk.

Az egyesülés, mint csupa fogalom is, egyike a legfelségesebbeknek. Nézd meg a mező bérczeit, rónáját és völgyeit, a hullámzó szirtes vagy szigetekkel megrakott tengert, a csillagos eget, a társadalmi élet nagy tarkaságát, a szellemvilág egyetemét: nemde mindeniknek összeségében, együtt-voltában, e g y s é g é b e n v a n a legnagyobb szépség? Törd darabokra a tükört, szaggasd szét a virágfüzért, szórd el aranylánczod gyémántját s más ékességeit, különítsd el a legremekebb Madonnakép egyes darabjait: megmaradnak-e — kérdem — előbbi szépségeik? birnak-e régi belértékökkel? gyakorolják-e az addigi hatást lelki természetedre? Nem. — A nyáj szétozlása annak végveszélyeztetése, a társadalom ziláltsága elgyengülésnek, pusztulásnak előjele. Okuljunk a mások és magunk példájáról Az egyesülés, mint tény is, egyike a legnagyobbbecsülendőbbeknek, áldáshozóbbaknak, jóra valósságra mutat, fél-elérését teszi a célnak, kezessége az életnek: míg ellenkezője bizonyos halál. „Concordia res parva crescut, discordia maxima dilabuntur.“ Fentebb már hivatkoztam történeteinkre. Ismét rájok kell térnem; felhivom mindazokat, kik előtt e nagy és tanulságteljes életkönyv nem volt zárva, tegyenek bizonyosságot a felől: vajjon a mi szép és örvendezettető volt történeteinkben, mikor hatalmas volt hazánk, virágzott nemzetünk, koronánk fénye messze országokra terjedett, a mikor hadi dicsőségünket beszélte a világ, jóllétünket irigyelték szomszédink, — vajjon mindez nem az egyességnek volt-e műve, nem összetartásnak vala-e gyümölcse? És mikor vesztettünk, mikor gyász és szegény borúlt hazánkra, mikor elgyöngültünk, halá-

los sebekben vérzettünk, — nem többnyire az egyenlenség, egymás gyűlölése, külön vágyak, érdekek és czélok ápolása volt-e a szülő-ok?

Egy hajótörést szenvedett útassereg, vagy leégett falu népe, egy vert hadsereg, vagy árvíz elöntötte helység lakói, ha a veszélyen átestek: vajjon a tétlen bámulást, hideg daczot s egymás iránti részvétlenséget tartják-e első dolognak, vagy éppen egymásra kezdenek támadni és lármázni; ha egyiknek valamivel többje maradt mint a másiknak, azért neheztelni, s a hajó megmaradt romjait is habok és szélvész által elsodortatni, a tüzet tovább éledezeni engedik, az árvíz pusztításait romjaiban bagyják, a kapott sebeket ismét és ismét felszaggatják? stb. Vajjon — ismétlem — ezt fogják-e tenni mindezek? Vagy pedig magukat összeszedik, helyeztöket nyugodtan megfontolják, a vész rombolásait felszámítják, megmaradt vagyonukat összegyűjtögetik, új czélt tűznek ki, eszközöket választanak, s a múlt sérveit feledve, egymásnak — ha van miért — megbocsátva, új szövetségbe állva, új hittel és reménnyel, kettőzött munkássággal útra kelnek, czéluk felé indulnak? Én azt hiszem: önérdék, ösztön, eszély, kötelesség, minden, mi az emberi természetben nemes és jó, ez utolsót parancsolja.

Kérdem már most, nem megrázá-e az idők szele nemzetünk életfáját? Nem romlott-e össze a hajó, melyben századokon át emberi s polgári rendeltetésünk partjai felé eveztünk? Nem összetörött-e társadalmi szerkezetünk előbbi rámaja? Helyén van-e, illik-e, eszélyes és szabados-e ily állapotban egymástól elfordulni, egymás iránt idegenséget táplálni, sőt akár a múlt akár a jelen miatt felekezetekre szakadni, a közérdekről, hazáról, közös fenmaradásról és közboldogságról megfeledkezni? Nem, teljességgel nem! Ennek ellene szól a józan ész, ezt rosálja a történet és tapasztalás; mást tanácsol az önérdék; őseink, gyermekeink, késő utódink, hazánk és nemzetünk iránti minden kötelességek mást kívánnak, egyebet parancsolnak. Igen, parancsolják azt, hogy mind annak, a mi fenmaradásunkat biztosítja, mind pedig annak, a mi semmivé tehet bennünket, tiszta tudatára jutván, mint érett, jóra való nemzet, úgy cselekedjünk; és parancsolják azt, hogy a múlt sérvekre fátyolt vessünk, a jelent tűrhetővé, a jövőt vidámabb kilátásúvá, boldogabbá tenni vállaltatott erővel igyekezzünk, egymásnak kezet nyújtsunk, legyen szívvél-lélekkel mindenki hű fia a honnak; ne

oszlassanak meg múlt emlékezések, és jelen előítéletek, képzelt sérelmek és véletlen társadalmi előnyök : nemes, polgár, földész, gazdag és szegény egyesüljön a hon szeretetében, a közügyek buzgó szolgálatában. Hiszen mi rokon nélkül állunk a nagy világon! Ki szeret minket, ha mi nem szeretjük egymást? Kitől kívánhatunk rokonszenvet, ha mi gyűlölködünk saját véreinkre? Miben remélhetünk, hogyan várhatunk jobb napokat, ha azt, a mi erre vezet, a mi fenmaradásunk és jobblétünk föltétele, magunktól eltaszítjuk? Hogyan kívánhatnók a szerencse kedvezését, a Gondviselés pártfogását, fölöttünk örökösét, ha mi azt, mit egyedül jónak és üdvösnek lenni tudunk, végrehajtani lelkierővel nem bíránk? Sehogy, Sehogy!

Egyesülés azért szívben és lélekben, célban és akaratban, érdekekben és munkásságban : ez, a mire nekünk először, másodszor és örökké mindenek fölött nagy szükségünk van. E benső lelki egybeolvadásban látom én fenmaradásunk legfőbb biztosítékát. Én ezt tartom teendőink alphájának, ezt kiindulási pontnak. Ha ez meglesz : sok lehetséges. E nélkül kevés, vagy semmi. Ha ez meglesz : a magyar még soká, soká fog élni, s a birodalmi népek mellett becsülettel meg fog állani; különben tartós fenmaradásra, múltjához és nemes tulajdonihoz illő sorsra ne számíton, mert arra valóban — bár mily fájdalmas is kimondanom — se nem képes, se nem érdemes.

III.

A MAGYAR IFJÚSÁG.

Azon bajok közt, melyek nemzetünket érték, nem legkisebb, a mi a magyar ifjúságot — a nemzetnek éppen virágát, a jövő reményét érte. Nagy részét elsodorták az események, a megmaradtakat a haza közügyeire nézve lehetlenné tették, a később fölserdülteket pedig függökké tévék oly két állapot közt, a melyek egyikét — a múltat — ők csak hagyományokból ismerik, a másikat — a jövőt — el kell fogadniok úgy, a mint azt az idők és események megalakítják. Sajnálatos állapot! Hogy az ember a társadalomnak, melyben él, hasznára lehessen, mindenek előtt alappal kell birnia, melyen álljon, melyről mint biztos pontról, kiinduljon. A mi ifjúságunknak éppen ez hiányzik. A mi volt, azon ő egészen otthonos nem lehet; azon legfeljebb mi mozoghatunk még kisebb-nagyobb biztossággal, kik abban élünk, erős és gyöngye pontjait, szirteit és örvényeit jól ismerjük. A mi lesz — a jövőendő — lefátyolozhatlan! Sejthetjük, sőt hozzávetőleg meg is mondhatnók mi, kiknek mind a két kor ismeretéhez az élet maga nyújtja az adatokat — ők, az ifjú sarjadék, alig.

És ez alap, e kiindulási-pontnélküliség s innen folyólag a haza ügyeivel a megszokott pályákon és munkakörökben nem foglalkodhatás szomorú jelekben is nyilvánul ifjúságunknál; értem kivált a nagy birtokos osztály ifjait; mert a közép és alsóbb osztályoknak sorsuknál és nevelésöknél, valamint a munkásságra

szabadon fenhagyott mezők természeténél fogva, könnyebb volt magukat az új időkbe bele találni, az átalakult viszonyok közt elhelyezkedni, s a hazának a megváltozott állapotok közt is kisebb-nagyobb belértékü, de mindenesetre hasznos s jövőre nézve üdvösen ható szolgálatokat tenni.

Világosabban fejezem ki magamat.

Magyarországnak és Erdélynek az a szerencséje, mondhatnám, különös sajátsága volt a mindjárt letelendő évezred alatt, hogy ott az ifjúságot, a cselekvő nemzedéket maga az élet, a közintézmények is növelték. A házi és iskolai növelés a szív és elme első csiráit ápolta s indította csak fejlődésbe, s legfeljebb a helyes gondolkodás és becsületes cselekvés irányát szabta meg; a mi sajátságos köz életünk volt az, mely dajkáló karjaira vette az ifjat, kifejtette kedélyének, észtehetségeinek a közjóra törekvő irányát; a közpályák babérai és dicsősége önkittüntetésre, munkásságra ébresztették az itt-ott rejlő erőket, az alkotmányos küzdés megedzette a jellemet, az öregek példái magok után vonták a térfiakat, ezek üresen maradt nyomait pedig az ifjak töltötték be: törvényhozás, közigazgatás, egyesületi munkásság, szabad fejleményű társadalmi élet megannyi akadémiai voltak a magyar ifjúságnak, hol a szív, szellem és általában mindenféle képesség a példák ereje által a szépnek és jónak ellenállhatlan befolyása alatt, tehát a leggyakorlatibb módon nyert képzést. Így hatott egymásra az élet és nemzeti szellem, a közintézmények és hazafüti munkásság. Az irodalmi tér, a nemzeti művészet és ipar mezeje inkább csak a legutolsó két tizedben vált volt azon térré, a hol szintugy, mint a többi pályákon, kitűnni, a nemzet javát és dicsőségét előmozdítani, a hazára nézve hasznossá lenni lön mintegy kötelelességé.

S hogy állunk e tekintetben ma? Csak az egyesületi, irodalmi és művészeti tér az, melyre a nemzet összes szellemi ereje, minden képességei utalva vannak. Az igazságnak s meggyőződésnek szabadságának tartozom annak kimondásával, hogy ez nem elegendő munkássági tér! ¹⁾ S hogy így van, káros nemzetünkre, káros az emberiség fejlődésére nézve, melyet a magyar szellem minden téren szabadon nyilatkozható munkássága vajmi nagy mértékben mo-

¹⁾ Ezt az ápril 19-ki legmagasabb kézirat is kimondá e szóban: „önkormányzás.“ — Szerk.

dítna elő! Nyolcz milliónyi nemzetnek, melynek ekkora számú politikailag érett és szellemileg művelt osztálya, oly sok tudományosan képzett feje, már a természettől ritka észjózansággal és tiszta felfogással megáldott oly népe van, minő a magyar, e formák bizonyára szűkek, e mező keskeny, e cselekvési tér nem elég. De másfelől az is épen ily való és kimondani szükséges igazság, hogy a nagyobb birtokosok osztálya ifjúságát e téreken sem látjuk számának, birtokának, politikai és társadalmi fontosságának arányában képviselve. S ez az, a mi engem arra birt, hogy irányeszmeiket tárgyzó czikkeim közt e kérdésnek is némi időt, gondot s egy-két lapot szenteljek.

Ne kívánják tőlünk annak titkolását, hogy miközöttünk mostanság közélet nincs. Azon munkásságra, a mit az egyesületi és irodalmi téren csak igen kicsiny arányokban kifejtünk, nem illik e név. Társulati életnek, vagy legalább életjeleknek mondhatni ezeket — többnek — egyébnek nem. Az a tiszta derű, melyben a mi hazánk egykor ragyogott, az az ép szellem, mely, mint havasi tiszta lég, társaságainkat átlengette, az a vidorság, életkedv, pezsgő erő, s minden munkássági tért befoglaló cselekvőség, melynek társát keresni kellett, más volt, mint a mit most némelyek közéletnek neveznek! Itt tehát nem nyerhetnek képzést ifjaink. De társadalmi létünk is oly egyhangú, oly bágyadt, oda van színe, zamata, képző és alakító ereje. Itt sem nyer kárpótlást ifjúságunk azon most hiányzó gyakorlati oktatásért, a melyet régen köz- és társasági életünk nyújtott.

Közélete egy nemzetnek és országnak akkor van, mikor mindazon közdolgokban, az emberi cselekvőség mindazon munkássági térein, melyek sorsát s életét bármi tekintetben meghatározzák, a hivatással bíró és képes egyének résztvehetnek, munkát és elfoglaltatást nyernek, erejüket szabadon gyakorolhatják, tehetségöket s jóakarattjukat a közjóra hasznosíthatják. A közdolgok ily módon intézése megeleveníti a társasági életet is, közérdekeltséget és közlelkeseledést támaszt az összes nép lelkében, vidám munkásság zaját árasztja el a községek és városok, a vidékek és közhatóságok addig néma csöndén: minden érzi a közbajt és készséggel siet rajta segíteni, mindent érdekelnek a haza dolgai, különböző osztályok vetélkednek egymással a közügyek előmozdításában, egyik lelkesíti a másikat, ragyogó példái tűnnek föl a hazafiságnak, a

kormány iránti ragaszkodásnak, az erényességnek. Az ily társasági viszonyok közt, az ily közelet kebelén, mint a mag a szabad napfény melegétől, úgy csirázik minden szép és jó, úgy nemesednek a közerkölesők, fejlődnek az erős nagy jellemek, s a dicső nemzedékek letünvén, nyomaikba lépnek dicsőségszomjas ifjú sarjak.

S mert a politikai és társadalmi élet ezen igazán gyakorlati oktatásaiban a közelebbiről felnőtt magyar nemzedéknek részesülnie a sors nem engedte meg, ezért jó nekem öt sajnálnom, és bennök a jövőért aggódnom, ezért mondom én ezt ránk nézve bajaink egyik legnagyobbikának!

Látható innen, hogy előttem a már-már férfikorba lépő s nem az iskolai ifjúság lebeg; ennek mindenek fölött az iskolai falak közt a Múzsákkal társalgás ajánlható. Ámde az iskolai pályavégzett érettebb ifjúságnak a férfiúi élet komoly foglalkozásait, múltunknak érett tanulmányozását s oly dolgokkal foglalkozást ajánlhatni, mely gazdagítja az elmét, edzi a jellemet, s jövő hivatásának betöltésére előkészíti. Ezt ugyan az élet maga nagyára meg szokta volt egykor nekünk adni; de most nehezebben, kerti-löbb úton, nagyobb figyelem ráfordításával lehet ezt eszközölni.

Miként történt közéletünk ez átalakulása? arra e korszak történetírása fog felelni; én elégnek látom a száraz tényt kimondani s a nemzet ifjúságát arra, hogy ez állapot hatásától, a mennyire lehet, magát megóvni igyekezzék, féltékeny hazafiúi aggodalommal, de őszintén és szeretettel figyelmeztetni. Mert az iránt ugyan rendíthetlen hittel vagyok, hogy társaságunk úgy mint közéletünk megint meg fog elevenedni s mindkettő azzá lesz, a minek lenni ösmúltjában gyökerező rendeltetése; addig munkálkodnunk és pedig komolyan kell munkálkodnunk a közselekvőség minden ágában; mert hogy ez mikor lesz, meghatározni szintoly ok nélküli idővesztegetés, mint jósolgatni botorság. A népek sorsát láthatlan kéz szövi: mikor küld rájuk vidám, mikor borús napokat, balandó értelem előre ki nem tudhatja. Nemzeti költőnk így fejezte ki e nemzeti hitet:

„Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Száz ezrek ajakán.“

Fenebb érintém, hogy a hazai ifjúság középosztálya hamarabb hasznossá tudta magát tenni az új viszonyok közt is a hazára nézve, mint a nagyobb birtokúak. Im most okát is adom. Ez abban van, mivel amaz, — ámbár tagjaisemmi polgári hivataltól elzárva nem, sőt valamennyire jogositva voltak, — azelőtt is társasági s vagyoni állásánál fogva több hivatást és kedvet érzett a hazának azon téreken szolgálni, a melyeket ma elsőknek és utolsóknek, egyedülieknek kell mondanunk, értem az egyesületi tért: míg a nagy birtokúak osztálya, mint „par excellence“ törvényhozó s közigazgatási tiszt, fényes polczokra vágyott, a királyi udvarnál és legfőbb katonai és közkormányzati hivatalokban nyert alkalmazást, szóval: az ország fő polczait kizárólag birta. Hogy a polczokra eljutott s nem egyszer dicsőséggel állott meg közép sorsú birtokos is, bizonyos, de ez nem tárgya e czikknek, valamint az sem, hogy olykor olyak is voltak e rang és állomások birtokában, kiknél arra érdemesebbek a hazában elegenden voltak; mindazáltal azt sem lehet elvitatni, hogy e hosszú századokon keresztül élvezett jogok sokkal mélyebben vésődtek be ez osztály legkisebb tagjának is szívébe, hogysem egy-két évtized bennök az iránt élő hagyományos emlékeket végkép kitörülhesse! Ám az ember mindig ember marad, s a jobb, a kedvesebb, a dicsőséget s világi tekintélyt egyformán adó állapot bizony soká megtartja kedélyünkre egykor gyakorlott vonzó hatását. A magyar földbirtokos-osztálybeli ifjúságnak hajdani politikai kilátásai és egy magyar írói vagy művészi pálya bár legmagasb fokú dicsősége között is még mindig oly nagy különbség volt, mely az ifjúi dicsvágyat inkább az első térre vitte. És ez állapot oly hosszasan tartott; ez emlékezések oly mélyen gyökerezettek, elvesztésök ideje még oly közel van és oly fájdalmas dolgokkal áll kapcsolatban, hogy én valóban azon csudálkozom inkább, ha ifjúságunk ily hamar mind ezt elfelejtvén, egy rá nézve új, atyáitól csak ritkán járt, szokatlan téren egészen otthonosan találta volna magát.

Azonban ez teljesen és kizárólag csak a múltra nézve van mondva; ámbár azt hiszem, hogy a múlt időkben is Verböczy, Veráncz, Pázmán, Zrinyi Miklós, Eszterházy, Gvadányi, Orczi, a történetíró Bethlenek, Barcsai Ábrahám, Teleki József s több mások mint író országnagyok dicsősége, a polgári és katonai pályán magokat kitüntettet Nagyok dicsőségével méltán verse-

nyezhetett; a jelent illetőleg azonban a megváltozott idő-, nemzeti viszonyok- és műveltségi haladáshoz képest merőben mások nézeteim, másképen látván alakultaknak a közdolgokat másképen látom alakítandónak nemzetünk s kivált a főbb birtokos ifjúság gondolkozásmódját is.

Én először is abban látom a dolog erejét, hogy a hazát jó és balszerencséjében, birtoka és szellemi ereje arányában minden osztály, minden egyén szolgálja, nem pedig abban, hogy a fényesebb polczokon szolgálja. Egyébiránt is gyakorlati eszű embernél, a mit bírnak, az a legfőbb, annak fogantyújánál fogva kell elérni törekedtünk azt, a mire vágyunk, a mihez jogunk van. Másodszor úgy vagyok meggyőződve, hogy nem az állomás teszi az embert, de az ember szabja meg, teszi fényessé társadalmi rangfokát s munkássági körét. A mi fényben ragyogtak hajdan fő-fő hivatalaink, midőn azokat főrangú hazánkfiai viselték: úgy válnak koszorú- és dicsőségadókká egyesületi, művészeti és irodalmi székeink, mihelyt azokat hírnévvel bíró tehetségek töltik be.

És aztán a minő sors éri a hazát, a minő idöket él a nemzet, olyanok között szükségei szerint kell szolgálni mindkettőt. Árpád s vezértársai hazát szereztek nekünk, szent István s utódai a keresztyén vallást és polgárisodást terjesztették; a két Hunyadi a török ellen védte az ősi hazát, Bocskai és Bethlen a lelkiismeret szabadságát biztosították. Örök változhatlan törvénye a polgári társaságoknak, hogy minden jó bonfi, minden becsületes polgár ott és úgy szolgálja honát, a hol és mely a téren azt valami bizonyos haszonnal teheti. Mik az utak, mik a lehetséges munkássági térek, feljebb többször elmondottam. A ki éhséggel küzdött, rongyba burkolt, beteg, bujdosó embert lát, ha kebelében emberséges szív dobog, nem válogatja hosszasan a segély eszközeit, nem keresett, inycsiklándoztató eledeleket igyekszik neki adni, hanem a mi épen kezénél van, nem cifra köntöst, hírneves orvost, fényes palotát kíván neki szerezni, hanem előteremti, adja azt, a mire hamarabb szert tehet, a mivel már-már veszendő életét megtartsa. Így a ki honát igazán szereti, nem azt válogatja: miképen, de siet, hogy, a mint lehet, szolgálhassa.

Régen a két országnak udvari cancelláriáin, főkormányi és főtörvényszékein, a megyei főtisztviségeken, országgyűlések alkalmával Magyarországon a felső táblán, s Erdélyben a királyi hivata-

losok sorában, jobbadán mindenütt nagy birtokúak ültek a főbb állomásokon, s szintugy nagy birtokúak alkalmaztattak oldaluk mellé mint segédek, sőt kisebb tisztviselők, fogalmazók, titkárok, tiszteletbeli ülnökök, ugyszólván mindig kéztügyben voltak tartva, hogy amazok kidöltével nyomukba léphessenek. Azon férfaink, kik az iménti események következtében magányba vonultak, nagyobbára az egyesületi, irodalmi és mezőgazdasági téren foglaltak helyt, itt igyekezvén irányozni a nemzet irodalmi, egyesületi és ipari törekvéseit, s hasznosítani erejüket, idejüket és tapasztalásaikat; de hát mellettök, körükben, nyomukban hol azon csoportulása az ifjúságnak, a minő volt régen főbb hivatalpolczaink körül megyei és országgyűlési zászlóink alatt? Sehol! Ismét fölteszem a kérdést, s ha igazat akar szólni, mindenki szomorúan fogja viszhangoztatni e baljóslatú szót: sehol! Ismerem én s tisztелеm a kivételeket, tapasztalom, hogy kivált a legutóbbi években inkább látszanak érdeklődni közdolgaink iránt, mint azt eddig tették; de azt, hogy még e tekintetben sok tőlük a kívánnivaló, titkolni egyáltalában nem akarom. Sőt nyíltan, de a hajlott kor komolyságával, a jövőért aggódó kebel szeretetével s esenkedésével mondom szemökbe: Ifjak! Fiatal barátim! a haza többet, a haza annyit vár tőletek, a mennyit ő és őseitek adtak nektek, a mi és mennyi által annak jövődjé jobbító vagy legalább fenmaradása tökéletesen biztosítva lesz!

Igen, nektek jókor munkássághoz kell szoknotok és pedig éretten, okos számítással, kitartó komolysággal; véreteké kell válni, ugy szólván, azon férfias meggyőződésnek, hogy a valódi, sikeres hazafiúság nem gyerekes viselkedésben, külsőségekben áll, hanem lelktünknek, hajlamainknak egész természetünknek azon jóra való önelhatározásában, melynek a kellő meleget ugy, mint a szükséges önmérsékletet, az illő erélyt, valamint az egyedül célhoz vezető kitartást a tiszta hazaszeretet s a közjónak forró obajtása adja meg.

Én az időelőtti jajveszéklésnek, a gyermekies panaszkodásnak barátja nem vagyok; tanácsot sem örömet adok felszólítatlanul, mert tudom, hogy ez a legkönnyebb, és már ma szerfölött olcsóvá is vált, azért, mivel a ki egyebet nem is, ezt bőven szeret másnak osztani, és mivel gyakran éppen a legbuzgóbb tanácsadók életében tapasztal a világ tanácsaikkal merőben ellenzőket.

Ámde azt, a mi e tárgyról hosszas gondolkodásom alatt meggyőződéssé vált bennem, a mit jövőnkre nézve valódi okok nyomán aggasztónak látok, fölfedezni oly kötelességnek tartom, mely alól semmi tekintet nem menthet föl.

Arra, hogy egy erdőnek tartósságára számíthassunk, nem elég, hogy csak terepélyes agg fákból álljon, szükség, hogy ifjú sarjak, nekisudarodott fiatal szálak is legyenek benne. Hogy egy nemzetség ősi törzse, vére kihalásától ne féljen, kell, hogy az éltes férfiakat ifjú csemeték, serdülő unokák vegyék körül. Ilyen a népek sorsa is. A cselekvő férfinemzedék mellett úgy kell növekedőben lenni, úgy kell látszani már eleve azoknak, kik az egykor lelépőket vagy elenyészőket fölváltják, mint a támasz mellett felnő az ifjú csemete, mint a levágott fatörzsből kihajtanak a később erdőt képező vesszőszálak. S nekem épen az fáj, hogy egyesületi és társas életünkben, az irodalom és művészet terén e viszony jelképét kifejezve nem látom. Nincs meg ifjaink nagyobb részében azon komoly irányú közügyszeretet, mely egyedül biztosíthatja jövő gyarapodásukat, nincs meg a tudományok és nemzeti irodalom iránt azon mély ragaszkodás, mely a nemesb kedélyt azokérti áldozatra, jelesb képviselőinek becsülésére bírja, s főgyönyörűségét a velők foglalkozásban leli; nincs meg azon nemesebb élvágy, mely a lelket a köznapitól, a hiábavalóságoktól el-s magasb tárgyak, a szép és jó eszményei, örömei felé fordítja; hiányzik azon magasbra törekvési munkaösztön, mely a szellemi téren mindig tovább, mindig felebb igyekszik, az anyagiakban pedig takarékos-sággal párosulva alapja lehet egykor a nemzet és haza sorsa teljes jobbra-fordultának. Mindazon téreken, melyeken férfaink a honnak annyit, a mennyire képesek, a mennyi lehetséges, használni megszokott régi buzgóságoknál fogva igyekeznek, két-háromannyi ifjú minden kétségen kívül lehetne, mint a mennyi jelenleg van. Ez oly igazság, melyet elvégre valakinek nyiltan ki kellett mondani, oly szükségesség, mitől függ a főbb birtokos osztály ifjúságának jövőbeli társadalmi értéke s befolyása.

Ez nem teszi azt, mintha ifjainkban hiányzanék a tehetség, a jóra való hajlamok, a nemzeti nyelv és irodalom pártolása, a hű hazafiúi érzés s nemzetünk jövőjének úgy, a mint kell, figyelemre méltatása. Isten mentsen! Sőt mindezekkel dúsan áldva szívök, fejük. Csak az lenne ohajtandó, hogy a tehetség hozzááll, hazafias,

látható művekben gyakorolja magát; az lenne kívánatos, hogy e hajlamok feltünő nemes tettekben minél gyakrabban nyilatkoznának; arra vágnám, hogy íróinkat ismerné, olvasná minden főrangú ifjú; azt égek megérni, hogy e hazafiúi érzés, hozzá méltó tárgyaúl egyfelől közügyeinket, irodalmunkat és művészetet, másfelől a mezey gazdaságot, családi komoly elfoglaltatást, takarékoszágot és férfihöz egyedül illő munkás életet választaná; és végre arra kérem ináimban a Mindenhatót: ihlesse meg minden magyar ifjúnak lelkét, emelje fel szívét azon magasztos szerep felfogására, melyre nemzetünk Európába lépte óta hivatva van, és a melyet neki betölteni, múltja, ősei emléke, nemzeti becsülete egyaránt parancsolják.

Kérdezzük meg tanácsért a történetet. Nemde minden lapjáról azon örök igazság szól hozzánk, hogy az ifjú lelkés törekvése szüli a férfiu jellemét, tetteit és dicsőségét, s a nemzeti hanyatlás vagy emelkedés napjai, akár mint ok, akár mint következés mindig a legszorosabb kapcsolatban van az ifjúság fejlődésével?

Ki ne ismerné legalább névről Themistoklest, az athénei hőst? Benne akkora volt ifjú korában a nemes becsvágy, hogy hallván Miltiadesnek a persák ellen Marathonnál kivívott győzedelmét, oly gondolkozóvá, oly nyugtalanná lett, hogy éjjel nem tudott alunni, nappal elvonult a vigalmaktól, s barátainak, kik e változás okát kérdezek, az felelte: „Miltiades dicsősége nem enged nyugodnom!” Nagy-Sándorról szintén hasonlót jegyzett fel a történet. Midőn hallotta, hogy atyja egy-egy újabb várost meghódított, mindig szomorú arczczal mondá játszótársainak: „Oh az atyám mindent elragad előlem, s nekem nem lesz alkalmam veletek valami fényes tettet végrehajtani!” S lám az elsőből vált férfikorában Xerxes hatalmának megtörője, a salamisi híres győző, a legszebb polgári jellemek s legkitünőbb történeti egyéniségek egyike, ki agg korában száműzetvén, midőn az, kinél menedéket talált, Görögország ellen fegyvert fogni unszolta, mintsem ezt tegye, méreggel vetett véget életének. Az utolsóban szintugy a legnemesebb gerjedelem volt a szomorúság oka, az erény- és dicsőség-szomj félelme, tudva levén, hogy minél többet örököl a fiú királyi atyjától, annál kevesebb marad, mit ön erején vigyen véghez. Mindkettő egyezik abban, hogy nem múltó örömök, hanem dicső-

ség és hírnév, ezen nemesb természetek szellemi gyümölcsei kellettnek mindkettőnek.

Catoról írják életrajzában, hogy teste már ifjúkorában rakva volt sebbel; a csatákba maga vitte fegyverét, élelmét legénye, víznél egyebet nem ivott; háború alatt Nearchustól bölcsészetet tanult, s még érett korában is örömmel olvasta Thukydidest, s kivált Demosthenest. Mariusról hasonlólt hagytak fen emlékirói. Midőn Scipio Africanust dicsősége tetőpontján aggodva kérdezek egy alkalommal hódolói: vajjon ki lesz az ő halála után a római népnek védője, vezére? ez a közelében álló ifjú Marius vállára tevő kezét: „Talán ez itt!” mondá. Coriolán már mint serdülő ifjú részt vett a Tarquinius elleni harcban, s egy római polgárnak az ellenség kezéből a csata legnagyobb tűzében kiszabadításáért cserkoszorút nyert. Szabályává tette, hogy vitézi bátorságban önmagával versenyezzen, mindig új meg új nagytettekre vágyott, győzelemhez győzelmét tűzött, vezérei vetélkedtek egymással, mint tüntethessék ki őt érdemei szerint; egy csata sem múlt el, hogy ő koszorút ne nyert volna. S valóban, mindenik megfelelt mint férfi, az irántok ifjúkoruk tettei után támadt hazafúi reményeknek! Cato, ki szegény sorsban született, földművelésből élt, s mint mondá, csak két keresete volt: a munka és takarékosság — később néptribun, hadvezér, a hatalmas Caesar veje, Julia férje, censor, több ízben consul volt, végre Róma egyik legkitünőbb emberévé vált. Marius hétszer volt — mint senki más — Rómának consula. Coriolán szintugy egyike volt hazája legkitünőbb hadvezéreinek. Azon körülmény, hogy dicsőségei közepett az idők folytán egyik-másik eltántorodott, e példák bizonyító erejét, ugy hiszem, meg nem gyöngítheti.

Általában szólva a görög és római ifjúságról azt jegyezte fel a történetírás, hogy már gyermekkorában megtanult vívni, küzdeni, futni, lovagolni; ideje nagy részét a nyelvmesterekkel, szónokokkal, képfaragókkal és festészekkel töltötte, Periklesnek legjobb barátja volt Zeno és Anaxagoras, Alkibiadesnek, a legszebb és büszkébb főrangú ifjúnak Sokrates, Nagy-Sándornak Aristoteles. Plutárech így jellemzi őket: az ő időtöltésök a Mars mezeje, hadi gyakorlatok, a forum, a capitolium és circusi verseny; e fölött harczzomjas, dicsőségre vágyó, közdolgok által érdekelt, háborúban magát feltaláló, mértékletes, türelmes és kitartó, dara-

bosságig szilárd, rendíthetlen jellemű; a legjelesebb hadvezérek ifjú emberek voltak, ők viselték gyakran a legfőbb hivatalokat; közhivatali pályájukat rendszeren a legkényesebb és apróságokkal bibelődő tiszttel, a hadi pénztár kezelésével — quaestura — kezdettek, s így mentek nagyobbakra, s lettek praetorok, néptribunok, consulok stb. Alkibiadesről azt jegyzi meg életírója, hogy Homért úgy ismerte, annyira becsülte, hogy a midőn könyvét egy iskola-tanítótól előkérvén, azt felelte, hogy nem ismeri, arczúl csapta; egy másikra pedig rendkívül megneheztelt azért, mivel attól is Homér művét kérvén, ez azon megjegyzéssel adta át: hogy azt ő maga javította ki — boszankodván azon, hogy egy ábecze-tanító akkora író művében javítani mer.

Térjünk hazánk történeteire.

Béla királyfi csaknem mint serdülő fiatal győzte le párban a pomeráni vezért; Hunyadi Lászlóra alig 22 éves korában lőn bizva Nándorfehérvár, Magyarország déli várkulcsa; Mátyás mint 16 éves ifjú lépett trónra; Zápolya 19-ik évében már erdélyi vajda volt; Bethlen Gábornak 23-évében ígérték meg a szultán és Erdély rendei az ország fejedelmi székét, mit ő, ifjúságával mentvén magát, a nálánál idős Bocsikainak kívánt adatni; Zrinyi Miklós, a költő, már gyermekkorában részt vett a haza harcaiban, s kardját jókor török vér pirosította, 13-ik évében főlovászmesterré, később muraközi kapitánynya, királyi tanácsossá és főispánná, 30-ik évében — 1647. — horvátországi bánná lett; kitűnő tudós államférfi és költő, hazájának büszkesége volt haláláig; gr. Gvadányi 1744. körül már 19 éves korában harczolt a porosz, francia és spanyol háborúban, s utóbb tábornok és a haza egyik ünnepest írója lett. Kölcsey, mint gyermek, míg játszótársai labdázta, Athéne fekvését rajzolgatta a hortobágyi homokba, emlékeket állított Cornelius hőseinek, s görög, latin, francia, német és hazai költeményeket olvasott, jegyzett, könyvszerzésre fordította pénzét, később megyéjében igénytelen aljegyző, de az országgyűlésen vezérszónok lett; Dessewffy Aurél 13 éves korában már kísérte atyját a megyegyűlésekre, Kazinczynak már ekkor barátja volt, Homér Iliasát és Tacitust gyönyörrel olvasta, s mint-hogy tudvágyát tanítói és tantárgyai nem elégtették ki, ezek mellett Bentham és Staël asszonynyal társalgott, Wiequefort, Mably, Schöll, Koch és más hírneves írók művei olvasása által képezte

magát; 1825-iki országgyűlésen 17 éves korában még mint tanuló naplót vitt a gyűlés folyamáról, Wellesley (később Cowley) lordnak francia nyelven írta meg a dolgok folyamát, és így vált végre a felső tábla legékesebb és erősebb szónokává, hírlapi téren első rangú vezérré, s oly kitűnő egyéniséggé, kinek kora elhunytát király és nemzet egyaránt gyászolta.

Minden korok és népek története azt mutatja, hogy a mely hazában az öregek oldala mellett jóra való, fogékony, szépért, jóért hevülő, tetszomjas, tanulni és munkálkodni, tűrni és nélkülözni tudó ifjúság áll, az nyugodt lehet jövője iránt; ha kidőlnek amazok, helyöket ezek foglalják el: a mit azok elkezdettek, ezek kipótolják, a mit elvesztettek, ezek visszaszerzik. Jaj ellenben azon népnek, melynek nincs jóra termett ifjúsága! olyan azt, mint a lomb és virág nélküli fa, olyan mint a vetés nélküli mező, olyan mint a tékozló fiakkal meglátogatott szerző apa.

Ugyanezen adatok bizonyítják azt is, hogy ámbár a férfiúi jellem teljes erejét és kifejlődését az évekkel éri el, s bármiféle ifjú lángész és államférfiúi tehetség csak később bizonyul be teljes mértékben: mindazáltal az is nyilván van, hogy az ifjú nemzedék maga alkalmazásától függ: legyen-e egykor, ki hanyatló férfiaink helyett a cselekvés szerepét átvegye, a haza közállapotait vezesse, a népeket rendeltetésök útján tovább vinni képes legyen.

Mintha hallanám ifjú hazámfiainak ellenvetését: „Hja! azok a görög és római idők elmúltak! Azok a Hunyadi korabeli alkotványos intézmények megváltoztak!”

Ugy van, a görög és római idők elmúltak; de voltak azon idők és emberek műveiben, elveik- és életökben örök szépségek, változhatlan igazságok, maradandó jók, mik megérdemlik, hogy soha ki ne pusztuljanak, el ne enyészessenek. S ilyennek tartom én mindennek előtt azt, hogy a görög és római ifjúság, nem csak a test ügyességeinek kifejtésére igyekezett küzdés, lovaglás, vadászat s más férfiúi időtöltések által, de egyszersmind a tudomány iránt is nagy figyelemmel volt, nemzete jeles íróit olvasta, művészetét tanulmányozta, szóval: testi és szellemi önképzését párhuzamosan vitte; továbbá, hogy az minden kormányzási formák alatt érdeklődött a közdolgok által, a hon szabadságharczaiban elüljár, mint ifjú fegyverrel, mint férfi tőgában — sago et toga — szol-

gálta a hazát; végre pedig, hogy a nemzeti intézményekhez — daczára a görög és római szellem folytonos emelkedésének, atyái erkölcséhez és szokásaihoz mindig hű maradt. Az ő kor ezen nagy tanulságaira kell, hogy a mi ifjúságunk figyelmezzon, szükség, hogy ez erényeket magáévá tegye s késő századok fiaira is átszállítani igyekezzék. Egy Aristides és Camillus példájának örökre lelkesítőleg kell hatni a jóra való ifjú kedélyre: az elsőben az igazság szeretete, a tudománykedvelés, az utolsóban a hősiesség és önmérséklet erényei vannak ugyszólván megtestesülve, s ki lenne az, ki hideg tudna maradni ezek dicső voltának látásán? Ki lenne oly közönyös, hogy nyomukba lépni ne ohajtana? Én azt mondom: a történetek olvasásának egyik legláthatóbb haszna éppen azon erkölcsi hatás, melyet a nagy férfiak, a szép jellemek tettei és életrajzai a lélekre akaratlanul is gyakorolnak!

A másik ellenvetésről, mely hazai viszonyaink megváltozott állapotából van merítve, feljebb már volt szó. Megismerem, sőt némi fájdalomérzéssel mutattam ki fenebb azon szomorú tényállást, hogy ma nincs meg a magyar ifjúságra nézve az a sok természetes, a nemzet vérével és szellemével egyező önkiképzési út és alkalom, melyek által hajdanta, sőt csak a közelebbi évtizedekben is ugy szólván önmaguktól állottak elő soraikból jelesbnél, jelesebbek, kikből később derék férfiak, a közszolgálatokra sőt minden pályára csaknem kész emberek váltak. Azonban, ha jól megfontoljuk a dolgot, azt mégis el kell ismernünk, hogy ha gyakorlati önképzésre nincs is, de arra, hogy a hazára nézve hasznosokká válhassunk, még mindig van alkalom és út, és sohasem voltak pillanataink drágábbak, mint most. Ugyanis Európa gyorsabban halad mint eddig, s nekünk versenyt haladni a többi népekkel kötelességünk; hazánknak ma sokkal több teendője, baja, nemzetünknek számosabbak szükségei: következőleg fiainak is többek, fontosabbak tartozásai; teljesítvén azokat, önkénytelenül vonatunk a szép és jó mezejére, s erkölcsi nemesedéstünk ugyszólván önmagából fejlődik ki. Midőn egy test szervezetében csak némely részekre szorítkozik az élet munkássági ösztöne, az nem lazúl meg, sőt fokozódik és elevenebb lesz: így a népek erkölcsi állanyában is, ha némely pontokon és kérdésekben az élet men nyilatkozhatik, annál erőteljesebbnek, hatványozottabbnak kell lenni a többiekben. Egyenesen foly innen, hogy ha mostanság nincs

része a nemzetnek a törvényhozásban s a köztügyekre befolyása, kétszeres figyelemmel, erőfeszítéssel és lelkesedéssel legyen nyelvi, irodalmi, egyesületi, s más ügyei előmozdításában. A régi magyar ifjúság elül állott a gyászos emlékü Sajónál, Várnánál, Mohácsnál, elül Cserhalomnál, Szent-Imrénél, Kőszeg és Szigetvár védelménél, nyomon követte mindig a köztügy szolgálatában fáradozó atyáit, s minden időben azon időnek kívánalmait s a haza szükségéi szerint teljesítette kötelességeit.

Bizton hiszem s egyes követésre méltó példákban látom is, hogy a mai kor ifjúságában is megvan maga és hona iránti kötelességének érzete. Meg vagyok győződve, hogy e nemzedéktől sem vonta meg a Gondviselés, nem tagadta meg a természet azon ösztönt, mely fel tudja találni az utakat és eszközöket, melyek által szellemi erejét, vagyonát és idejét saját javára és a közjóra hasznosíthassa.

Fel, magasra, mindig a jobbra, mindig a szebbre vonja a lelket saját égi származása: ne gátold röptében, ne vond vissza a föld sarába, adj nemes táplálékot a szellemnek, melynek rendeltetése az erkölcsi és szellemvilág dicső tárgyaival foglalkozni, az eszmék, az örök szép és jó körében mulatozni! Ennek pedig semmi inkább útjában nem áll, mint az, ha időnket minden komoly foglalatosság nélkül, haszontalan dolgokkal töltjük; az olasz „dolce far niente”-nek, a magyar „édes semmit nem tevésnek” mondja ezt; s valóban, mindkét nyelvben egyformán meg van bélyegezve e vétkes szenvedély, mely által a lélek eltompul, a szív elveszti fogékonyságát, s a kedély mind az iránt közönyössé válik, a mi ez elbutító légkörön kívül esik, s az ennek hódoló végre nem lesz egyéb, mint számszaporító here, a mint mondani szokták, föld terhe.

Ti, hazám s főleg osztályom ifjú sarjai! Óvjátok magatokat — kérlek — e szomorító állapottól, szokjatok jókor komoly foglalatosságokban örömet találni. Keressetek illő tárgyat munkásságtoknak és képességeteknek. Ott vannak a mivelt nyelvek, s különösen az édesanyai nyelv — tanuljátok; ott vannak az ó- és újabb-kori remekírók művei és a hazai irodalom, — olvassátok, míveljétek; ott vannak birtokaitok, — rendezzétek, gyarapítsátok, ott vannak ősitek szokásai, emlékei, régi erkölcei — védjétek, tartsátok fen, szállítsátok utódaitokra; ott vannak egyesületeink —

vegyetek részt azokban, gyámolítsátok, gyűlésein képezzétek magatokat abban, a mire egykor szükségetek lesz; ott van nemzeti művészetünk, — segítsétek; ott vannak a népiskolák, ápoljátok; ott van maga a ti rátok figyelő nép — adjatok jó példát neki s vezessétek jóra.

Ha ezt nem teszitek, barátim, erőtlen, gyöngé, magával jötehetetlen nép leszünk, erős, tömör, hatalmas nemzet helyett!

IV.

NŐINK HIVATÁSA.

Mint a ki Isten házába megy, a küszöb előtt fővegét leveszi s lelkét buzgóságra készíti el; és mint a kertész, ki virágos táblái közé lép, s nem tudja miképen kezdjen kedves munkájához: úgy vagyok én, felöletek akarván írni, hazám leányai! Ti a magyar nemzetnek szebb felét teszitek, melyet én a jobbiknak is vallok; nemzeti létünk felében rajtatok fordul meg. Szabad-e nekem, a hon jövője fölött elmélkedőnek, rólatok megfeledkeznem? S nem önként következett-e, hogy ez elmélkedésim során ti is gondolatim tárgyává legyetek?

A magyar férfi- és nőnem közt eleitől fogva oly viszony volt, melyet más népeknél alig találunk fel. A mi eldődeink nem rabolták nőiket, mint a maurok és rómaiak; nem tették rab-szolgákká, mint más keleti népek; nem emelték magok fölé, mint az északiak; hanem édes testvérekként maguk mellé állították, rendeltetésökhöz mért jogokban részesítették, a viszonyos kötelezettség, szeretet és tisztelet szeliden vonzó kapcsaival fűzték magukhoz: feleség volt a magyar nő édes neve, mintegy kifejező azon magasztos fogalmat, mely egy nemzetenél sem létezik, hogy ő férjével együtt tesz egy egész lényt, hogy ők külön-külön az életnek örömet és gondjait csak felében, s egészben együtt, ketten hordozzák.

Meg is feleltek ők minden időben és körülmények közt azon hivatásnak, mit számukra a népek sorsát intéző Gondviselés és a magyar férfi-nem bizalma kijelölt. Minden nagy és elhatározó változásnál, mely nemzetünknek történetében évezred óta fölmerült, hű lélek gyanánt, vagy bátorító angyal, vigasztaló szellemként ott vannak a mi asszonyaink. Első honfoglalóinkat Ázsia sivatagain kez-dődött a Duna, Tisza és Maros partjain végződött csatáikon keresztül híven kísérték; szent István, I. Endre és László alatt a keresztyén vallás meggyökerezésében, a Hunyadiak alatt az Izlám árrohamá-tól megmentésében őseinkkel együtt fáradtak, a vallásos és kegyes alapítványok tekintélyes része az ő nevöket viseli, a templomok földszítésére legtöbbet ők tettek; a mongol, tatár, török pusztítások után, melyek száz- meg százezer férfit sodortak magukkal, jobba-dán a hegyek közé, sziklavárakba és barlangokba menekült nőnem tartá fen nemzetünket; a XVI—XVII. században Eger, Szigeth, Murány, Besztercze, Munkács stb. várak védelmében a nők vére a férfiakéval együtt folyt; a XVIII-ban ők fordultak először rész-véttel azon írókhoz, kik hanyatló nemzetiségünket dajkálni kezdék, sőt néhol, úgy szólva, ők mentették meg a magyar nyelvet, a fér-fiak idegen nyelven képezvén magukat s kormányozván az orszá-got, fél latinokká, fél németekké váltak; a folyó XIX. század elején a nyelv és irodalom szeretete és művelése, a hazafiúi lelkesülés és hűség, a magyar férfi- és nőnem szívében egyszerre ébredett föl, versenyezvén egymással azok terjesztésében és gyarapításában.

Vajjon most abban a nagy szellemi tusában, melybe a magyar nemzet a 48-diki eseményeknél fogva bonyolodva van, s melynek kimenetelétől függ polgárisodásunk további fejlődése vagy fenakadása, függ nemzeti lettünk — vajjon mondom, e vál-ságos időkben ne lenne-e a magyar szépnemnek semmi különös szerepe? S ha van, vonakodhatik-e azt kész szívvel elvállalni? Én ellenkezőt hiszek, s meg vagyok győződve, hogy a magyar szépnem eldődeinek ragyogó nyomdokin menvén, jelenkori hivatását fel-fogta, annak eleget tenni már is elkezdett, s ezután még inkább eleget teend.

Mert hogy a mai idők a magyar nemzet történeteiben forduló-pontot alkotnak, hogy oly térre jutottunk, melyen magunkat egyen-ként és összesen egészen újból kell tájékoznunk, ez, úgy hiszem, mindenki előtt világos.

Midőn a társadalmak alapjai megváltoznak, midőn a közdolgoznak egészen új rendje áll fel, a társadalom elemeinek viszonyai is egymáshoz és az egészhez szükségképen utánalakulnak : más forrású és természetű jogok, új törvényes és társadalmi szabályok, a régiektől gyakran különböző hazafiúi és erkölcsi kötelezettségek születnek, melyeket ismerni és teljesíteni kell; mert ezeknek akár nem-tudása, akár nem-cselekvése veszélyezi a közérdekeket, olykor magát a társadalmat is.

Jól tudom én, hogy nőink ismerik a múlt és jelen idő egymástól izről-izre különbözését, melyből negatív természeténél fogva új nemzeti virágzásnak vagy lassu halálnak indulásunk fog okvetlen következni, a szerint, a mint nemzetünk teendőit megérteni és méltányolni fogja; mindazáltal nem árt azt, a mit tudni és cselekedni szükséges, ha mindjárt egyénileg minden jók lelkében, sőt sokaknál tettekben nyilatkozólag is él, elmondani, hogy a kötelességek közös ismeretét és teljesítését koronkint föllelevenítse, s hasznos honfiúi és honleányi munkásságot ébresztszen.

A mai idők a földbirtokosnak jóságai lehető értékesítését, a földmivesnek okszerű gazdaságvitelt, tudósnak és iparosnak, köznöveldeknek és hitszónokoknak kettőzött munkásságot, versenyzési készséget és képességet, a kor igényeihez alkalmazkodást — mindenkinek új kötelességeket szabnak elébe; természetes, hogy a nőnevelésnek, a nőhivatásnak is módosúlnia kellett, s módosúlni egyszersmind a szépnem némely hajlamainak, vágyainak, szenvedélyeinek, módosúlnia divat és szokások, családi és polgári minden egybeköttetések iránti fogalmainak, — egész eszmekörének. A magyar férfinem társadalmi helyzete, életmódja, polgári foglalkozása, jövedelmei, mind változás alá jöttek; szükségkép következik, hogy ez a nők helyzetére is befolyással legyen: tenniök kell sokat, mit eddig nem tettek, megszokni egyet s mást, mitől eddig idegenkedtek, lemondani számtalan kényelemről, minek élvezhetése eddig világi szerencsájök főrésztét tette, szóval, a haza és övéik sorsában osztozniok kell, s azok jelenébe magukat bele találniok.

A nő is ugy áll a mai társadalomban, mint mi férfiak. A régi formák összetörtek s újak állottak helyökbe, melyeknek hatása javítólag vagy rontólag következetesen foly. Ezt átlátni, figyelem-

mel kísérni s azokkal, kikkel életök a legszentebb viszonyok által egybekötve van, kezét fogva egyakarátúlág a végeredményt úgy intézni, hogy a nemzet javára üssön ki, férfinak és nőnek kötelessége.

Még egy általános megjegyzést kell tennem, hogy később mondandóimnak szilárdabb alapja legyen.

A népekre alig áradott valaha több nyomor, romlásukat aligha munkálták hathatósabban bármely úton, mint a polgárosítás ürtügye alatt. Egyebeket, mint nem egyenesen ide tartózókat, mellőzvé, csak a divatot, a fényüzést, a társadalmi kíváncsalmakat és szokásokat hozom fel: ezeket szokta olykor a társadalom, vagy a kik annak irányt adnak, olykor magok a megromlott idők, céljuk kivitelére eszközül használni. Azt mondják: a divat és fényüzés előmozdítja az ipart, — igen, a hol az van, de a hol nincs, ott a lehetőségét is megöli, — gyarapítja a nemzeti vagyont, — igen, a hol a nemzeti vagyonosodás forrásai felnyitvák, s javalmai a közre áradnak ki; de a hol másképp van, ott a fényezés pusztulás! Azt állítják, hogy kényelme szerint élni, ruházkodni stb. kinek-kinek szabad sőt kötelesség, úgy van, de csak a tiszta jövedelem arányában, különben a jelen elnyeli a jövőt. Új meghatározásait adják az erénynek, az illemnek, a világpolgárságot bélyegzik a legdicsebb emberi tulajdonná, a hazaszeretetet szűkkeblűségnek kiáltják ki; s végre kimondják a közkötelezésü itéletet: hogy e tanoknak, e köznézetnek minden mivelte nép és egyén hódolni köteles.

Ez az európai ál-polgárisodás általános tana, melyet sokan ránk is alkalmazni szeretnének; ezért árasztanak el divataikkal, ezért ösztönöznek minket hiuságunk táplálása által fényezésre, ezért hirdetik folyvást, hogy a ki igazán miveltnak kíván tartatni, annak idegen nyelven kell beszélni. Mi ennek végcélja, ha nem az, hogy nőink tovább is tudományban és művészetben, szokásokban és erkölcsökben másokat utánozzanak; fényes háztartással, gazdag asztalokkal szegényítsük el magunkat: felejtjük el szép nemzeti nyelvünket, magyaros viseletünket, egyszerű erkölcsünket; vetkezzük le eredeti jellemünket, szeressük azt, a mi másé, a mi vérünkkel nem egyezik, a mi javunkra nem válik

Igy kívánják némelyek ama polgárisodási általános elveket ránk alkalmazni. De én azt mondom, hogy ez bármely szép

elméletnek látszik: a gyakorlatban nekünk vesztünket okozná. Bensőleg kérem azért honom leányait, ne hallgassanak ez altató syrén hangokra, ne engedjék magukat e veszélyes örvénybe sodortatni; vegyék szívökre e nagy időkben szent hivatásukat, mely nem egyéb, mint egyenes és hathatós részvétel nemzetünk fentartásának s egykori feldicsőítésének nehéz munkájában.

Miképen? Im e kérdésről igénytelen nézeteim:

A magyar szépnem egyik fő teendője: a természethez a lehetőségig visszatérés s életrendének egyszerűsítése. Nem teszi ez a műveltség és polgárisodás igényeiről lemondást, nem a vadonság állapotára visszatérést. Éljen kiki állása, vagyona, fejlettsége minden örömeivel, miket testi és lelki alkata megkíván s erkölcsiség, illem és törvény nem tilt; de a természetet önmagában el ne ölje, lényét eredeti szép alakjából ki ne fordítsa, ne igyekezzék a mesterség és divat szerei által a figyelmet egészen a külsőre fordítani, ne foglalja el csak a szemet, engedje a léleknek is azon élvét, hogy ez a nemesb részig, a belsőig hathasson. A mesterséget a természet szolgájává teremtette az emberi műveltség, nem urává, a kül kellemek kiemelésére, nem elnyomására, az életörömek fűszerezésére, nem élmélyítővé tételére, a jóllételés fokozására, nem eltompítására. Hogy az általam igen tisztelt szépnem öltözeke csinos, izletes legyen, mind jó, mind megjárja; de az, a mit sokan tesznek, hogy minden szép és nem szép divatot utánóznak, hogy legutolsó öltönyüket is külföldről hozatják, s néha úgy felpiperézik magukat, hogy a sok minden külső szépből a legszebbet, a sok mellékesben a fődolgot: az emberi alakot keresni kelljen — én ezt a természettől igen messze eltávozásnak látom. És ez helyes nem lehet. Az emberben legszebb az, a mi természetes, legbecsesebb az, a mi emberi; a keresett, a mesterség járuléka csak másodrangú; az elsőnek szépsége és bája változhatlan, örök, az utolsóé szeszélyesen változó, hamar vesztí becsét, elenyézik. Avagy a görög szobroknak nem épen finom egyszerűsége-e az, a mi az emberiség szép érzetére maig oly kedves hatással van? Nemde az arcz és szemek bájaiban, orr és homlok nemességében, hajzat- és termetben, az öltöny keresetlenségében keresték és találták ők is a valódi szépséget? Valóban az élő lelkes teremtvények sorában legkedvesebb látvány egy kultisza-

sága s belső vidámsága által derült s egyszerűen öltözött nőalak, melynek díszé lelke ártatlanságában s természetességében, nem pedig keresett divatos ékitvényekben áll.

Azt kívánni, hogy úgy éljünk és öltözködjünk, mint hajdan a patriárechák és nejeik, épen oly túlság lenne, mint az, a mit XIV. Lajos korában követett csaknem az egész mívelt Európa. Én az első állapotra visszatérést a polgárisodás folyama visszafordításának, tehát rosznak, tartanám; de az utolsónak is, habár módosításokkal, utánzását, veszélyesnek valloam általában, kivált pedig nálunk magyaroknál. Nem követelem, hogy egészen kerteink s mezeink gyümölcséből éljünk, a vagyonosabbnak asztala szebben terítkezett, dúsabban megrakott, vagy pedig a gazdagnak a szegényénél drágább öltözéke ne legyen, mert ez az idővel, a magán szabadsággal és józan észszel ellenkezésben áll, de hogy egy ebédhez az Oczeán és Archipelagus s az egész szigetvilág minden fűszeréből, a föld minden jelesb s ehhezképest drágább borából legyen; egy közvigalmi öltözékhez India és China minden selyméből és bársonyából hozassunk valamit, s Európa tán egy míveltebb országának gyártmányai se maradhassanak el, — bizony ezt ránk, értéktelen s kevésbé termékenyített, bajjal értékesíthető földű, gyáriparatlan és kereskedés nélküli nemzetre nézve veszélyesnek, romlásunkra dolgozónak kell vallanom.

A természetnek kevés elég, a kíváncsiságnak semmisem, — csaknem példabeszéddé vált életbölcsesei elv. Olvastam a római történetekből, hogy Justinianus korában a selyemviselet oly ritka volt, hogy a midőn töle neje egy selyemtunikát kért ajándécul, azt felelte: átallom egy selyemköpenyért egy aranyköpenyt cserébe ajánlani. Mekkora különbség amaz idők és a mai kor öltözködési igényei közt! Helyesen nevezi Segur „Nőkről” írt munkájában derék asszonynak azt, ki a convenientiák tisztelete mellett szeme elől a természetet sem téveszti el, sőt ahhoz, a miben lehet, hív marad, ki gazdálkodásával a jótétet, kiadásával a munkásságot és nélkülözést, másoknak és a közérdekeknek szolgálatot köti össze, kinek életrende egyszerű, örömei természetesek, szóval, ki önálló jellemmel bir, s magát, házat és övéit a divat ragályaitól, könnyelmű példák csábításaitól megóvni képes.

A természet mindenben szereti a mértékességet, a túlzástól undorodik; megmondja az, csak hallgassunk szavára, étkezés- és

öltözékben, munkásság- és álomban, örömben és bánatban, hol van az arany középszer, hol a kellő határ; csak ne terjeszszük ki rendkívül vágyaink vitorláit, ne bocsátkozzunk a divat lepkeszárnyaira, ne halljuk meg szeszélyeink minden mozzanását, ne utánozzunk mindig másokat; kövessük inkább jobb természetünk sugalmát; ne szoktasuk magunkat mindannak cselekvésére, a mit látunk, hanem inkább annak, a mit önértelmünk jónak, ránk nézve helyesnek ítél. A mesterkéltség keresésére, izlés dolgaiban való túlzásra, cifrázkodásra példát nem ad a természet, nem tanít az ókori szobrászat, festészet és költészet, nem javálja a józan emberi ész.

Fénytűzés és divatkórság oly nyavalyái e kornak, melyeket önmaga teremtett a mi romlásunkra s a jövő nemzedéknek erkölcsileg és vagyoniilag semmivétételére. Vétkezünk, ha e baj orvoslására mindnyájan idején kezet nem fogunk. Nemzeti viseletünknek régi jogaiba visszaállítása által e bajokon egyébiránt is immár ma természetessé, könnyűvé, sőt kellemessé vált a segítség. Ragadjátok meg ez alkalmat mentő-horgony gyanánt. Ne siessetek a világ divata után: legyen divatotok az egyszerű magyar viselet! Higgyétek el, ez intést nekünk a Gondviselés adta: figyelmezzünk rá, kerüljük a fénytűzést, fényessé teszi a mi erényünket az a bölcseséggel párosult hazaszeretet, mely minket e nemes elhatározásra bír, s az utókor áldani fogja azok nevét, kik e nagy regeneráló eszmét elsőben tették sajátjokká, s annak következetesen hívei maradtak.

Leljenek útát hozzátok e szavak, hazám leányai! Ne menjete az úton, melyet elétek Páris divatai tárnak, ne mozdítsátok ti is elő nemzetünk romlását. A ház erkölcei és szokásai, asztaltartásban és öltözékben jobbára töletek függnék: tegyétek azokat lehető egyszerűekké, térjete vissza, a miben lehet, a természethez, egyszerűsítétek életetök rendét!

Második lényeges női kötelesség: a házi rendtartás, takarékoság, az időnek hasznos foglalkozásokban töltése. A ház belső gondjainak vitele vallási és polgári törvények s családi viszonyok természete szerint egyedül a nőt illeti. Sehogy helyén nincs az, hogy bármily rangállású nő a háznál minden kötelességek nélkül legyen, hogy csak önszemélyét gondozza, legfőlebb olvasson, látogatásokat tegyen és fogadjon, kellemesen időzzék, s a családi viszony és háznép tagjai iránt

semmivel ne tartozzék. Ez nem azt teszi, hogy minden nőt illető kötelességeket maga személy szerint teljesítsen, de azt igen, hogy végrehajtásukat maga eszközöltesse és szemmel tartsa. A férfi tiszte : a ház közdolgait általánosan intézni, a közös fenmaradás és józanul kívánható kényelmek föltételeit megszerezni, mindazoknak, kik vele ezen természeti és családi édes és feloldhatlan kapcsolatban vannak, biztosságáról és jóllétéről gondoskodni. A részletes vigyázás és felügyelet, a család apróbb gondjainak vitele, a háztartás tisztasága és rendessége, a családfő és tagok különjogai és helyes kívánságai teljesülésének eszközlése, örökös, hogy kiki a többiek és az egész iránti kötelességét teljesítse, túlságos követelések, visszaélések és viszongások ne támadjanak, a szükség és kiadási képesség, az igények és azok kielégítése egyensúlyt tartson — mindez a nő tiszte. A hol ezeket nem tudják vagy nem tartják meg, ott vége a rendes háztartásnak, ott ingadozik a családi lét alapja, onnan eltávozik a béke, s csak a véletlen műve, ha némi árnya a boldogságnak ideig-óráig fenmarad. Ha a magyar szépnem a munkásságtól, a ház dolgaira való felügyelettől végkép elszoknék, oly csapás lenne nemzetünkre nézve, mit a férfinem legokoszerűbb gazdálkodása, legpéldányszerűbb takarékosága s minden erényei sem bírnának jóvá tenni. Régi igazság az, hogy a dologtalanság a vétek párnája; a léha dolgokkal foglalkozás könnyelművé teszi a lelket, elpuhítja a testet; a csecsebecsék pedig éppen semmitsem lendítnek a család belügyein. Így felfordul a ház, rendetlenség üti fel sátorát a konyhán, szükséglátás a kamrában, zavar a társalgási teremekben. Jaj a háznak, melynek nem rendtartó az asszonya! Romlás vár a családra, melyben a munka nélkül élő tagok fölemésztik a dolgozók véritékének gyümölcsét!

Ily elvek szerint növelni a magyar hajadont, ezekben gyakorolni magát a nőnek, haza iránti szent kötelesség! Emlékezzünk vissza a hajdankor nagy nemzeteire. Addig volt híres és hatalmas Görögország, míg asszonyai kötéssel, fonással töltötték idejüket; mikor nyilvános népgyűlésekbe kezdettek járni s a napot a közpiacokon töltötték el, már hanyatlásnak indult volt dicsősége. Akkor volt Róma külsőleg nagy, belsőleg erős, míg asszonyainak erkölseit a háziasság, a munkásság, a család dolgaiban való foglalkozás védte. A mi erdélyi nemzeti fejedelmeink korában is a legfőbb úrbölgyek gyakran töltötték együtt fonással, himzéssel és

más női munkákkal estvéiket, apróra értették a szövést, fonást, varrást, kenyérsütést és étkek készítése módját, s a házi cselédek minden munkáira ők ügyeltek fel — mert értettek hozzá.

Hazám leányai! Ne hagyjátok feledésbe menni, a mi jót őseinkről örököltünk. A nő a férjnek felelősége. Már e fogalomból következik, hogy a háztartásnak övé fele gondja, fele kötelessége. Szoktassátok gyermekeiteket jókor rendtartásra és munkaszeretetre: ez tartja fenn a házat, ez lesz az ő erényeiknek hívőre!

Harmadik női kötelesség: a háziasság, vérhűség s erkölcsi tisztaság a családi életben. A hajadon fő boldogságának ön szívében s erényeiben, a nőének ezek mellett házi körében s hivatása betöltésében kell lenni. A mi rajta kívül esik — az emberek és vigalmak, a való élet és ábrándvilág, mindezek szépségei és örömei mértékkel élvezhetők, de sohase legyenek elsők, sohase nélkülözhetlenek; szerencse, ha megvannak, nem szerencsétlenség, ha hiányzanak. Ezt én a magyar szépnem előtt napfényvilágosságban hiszem állani.

Azonban nem lesz fölösleges e tekintetben is az ó kor történetét hívni fel tanulságul. Bármennyire különbözzék is e szinte kétezer év által elválasztott két időszak egymástól, ragyogó példáiból a szépre s jóra hajló emberi természetnek mindig új ösztönt kell merítenie. Plutarch büszkén emlékezik az Archipelagus egy szigetének asszonyaira, hol két századon át nem volt példa női hit megszegésére; büszkén emlékezik a milésiai hölgyekre, kik érzelmeik fejlődésében inkább öngyilkosokká lettek, mintsem érzelmeik szeplőtlenségét avagy csak gonosz gondolat által is beszennyezzék. Porciának, Brutus nejének emléke is örök dicsőségben fog ragyogni, ki nem tudta túlélni sem a római szabadságnak, sem férjének halálát; Juliáé, Pompejus nejéé, ki férje vértől ázott köntösének látásán kétségbe esve meghalt; Paulináé, Seneca hitveséé, ki férjével együtt megnyitotta életerét, s mégsem halhatván meg, sirig arcán viselé azon tiszteletes halványságot, mely bizonyította, hogy vérenek egy része férjével együtt omlott ki; végre Agrippina-, Germanicus nejéé, ki férje halála után, ifjan és szépen mint egy angyal, magányba vonult és sem Tiberius előtt meg nem hajlott, sem erkölcsét százada által megrontatni nem engedte — oly engesztelhetlen a zsarnok, mint hű maradván

férje emléke iránt, s az elsőnek gyűlölésében, az utósónak siratásában töltvén le életét.

Hazám leányai! nincs miért rajzoljam nektek a családi élet örömeit. Ti tudjátok és érzitek, mily tiszták, és a jónak és szépnek minden magvaival áldottak azok. Oh tekintsétek éltetőik fő örömkútfeje gyanánt házaitokat, tegyétek azt paradicsommá — mert töletek függ — a tiéitekre nézve, kárpótoljátok azt, a mit mostanság a közélet megvont a férfitől, öntözzétek a családi élet virágait, változzék templommá házatok, legyenek házi Isteneitek a hűség, háziasság, a családi erények, megemlékezzvén: hogy az egész világ üldözése és bajai ellen négy falnak csendessége biztos védelem, de a négy fal közötti szerencsétlenségtől az egész világ sem elég tágas menedék, és hogy

„Minden országnak támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledől s rabigába görbed.“

Negyedik női kötelesség: a nemzeti nyelv és irodalom pártolása. Ezt a természet és önérdek egyaránt parancsolja. — Csak a szajkótermészetű madarak utánoznak mindig mást; a többi saját hangján szól, saját dalát énekli. A művelt nemzetek közül is se az angol, se a francia nem beszéli szükségén kívül más nemzet nyelvét. Miért utánozzuk mi világ végéig a többi népeket? Szép tudni s szükség esetében beszélni idegen nyelveket is; de azokért a miénket mellőzni bűnös dolog. Józan és elfogulatlan ember előtt szégyenleni nem lehet, ha valaki külföldi nyelveket nem ért; de a ki édes anyai nyelvében járatlan, azt rosszul érti, hibásan írja s még hibásabban beszéli, szerintem megszégyenítést érdemel. Nemzete nyelvét tudni mindenki tartozik! Az ebbeli tudatlanságot nem mentheti semmi; nem a francia, német vagy bármely más nyelvnek szépsége és európaisága: nekünk legszebbnek a magyar nyelvnek kell lenni, azért, mivel az a mi magunké, azon beszéltek őseink, arról nevezték el hazánkat, egyedül arról ismer meg Európa, az szerzett nekünk és szerzend jövőben is a világ előtt becsületet, szóval: nekünk, ha józanon gondolkozunk, legszükségesebnek, sőt ha alkatát tekintjük, legszebbnek is édes nemzeti nyelvünket kell vallanunk. S hogy

ezzel magunkon semmi erőszakot nem követünk el, hogy nyelvünk az európai legszebb nyelvekkel versenyez, bizonyíttják az összehasonlító-nyelvészet kutatási eredményei.

De e kötelességérzet nem is hiányzott nőinkben eleitől fogva. Petroczky Katalin a XVIII. század elején nem csak szerette nyelvünket, de azon több jeles műveket is írt, melyek nyomtatva is megjelentek; Daniel Polixena, Wesselényi Istvánné, több idegen nyelv ismerője, Epiktetus erkölcstanát görügből anyanyelvére fordította; az Amazonjellemű Báthori Zsófia, II. Rákóczy György neje, maga is adott ki *I m a k ö n y v e t*; Lorántffy Zsuzsánna kitünő pártolója volt az íróknak és irodalomnak, számos munkát nyomtatott ki, sőt maga is írt egyet, minek a maga korában nagy híre volt; Bethlen Katának, a történetíró Bethlen János unokájának — páratlan könyv- és kéziratgyűjteménye, s a gyógytudomány kedvencz szakmája volt, adott ki könyvet is, és legjobb barátai voltak az író Köleséry, Simoni és Borosnyai; szintigy tűnt ki Újfalvi Judith is, mint irodalomkedvelő és író nő nem rég múlt időkben. . . .

Hazám leányai! Gyuljon föl bennetek e részben is honleányi kötelességtök tiszta tudata, tündököljék nemes példátok e téren is: szeressétek, ápoljátok nemzeti irodalmunkat, ismerjétek meg és becsüljétek hazai íróinkat, ösztönözzétek őket jóvábagyástokkal, serkentsétek elismeréstökkel, hívjátok meg köreitökbe, nyissátok meg teremtőket előttök; hiszen csak így találhatják el izléstököt, így ismerhetik meg gondolkodásmódokat, eszmekörötökbe így találják belé magukat; — ez egyedüli mód az, melyen saját nyelvünkön is kedvünk szerint való és elegendő olvasmányt fog a magyar irodalom rövid idő alatt előállithatni.

Említem-e végre a h o n s z e r e t e t e t? Buzdítsalak-e, hogy a földhöz, melyet hazátoknak neveztek, szent tisztelettel ragaszkodjatok? Felhozzam-e Róma hölgyeinek példáját, kik Brutus halálán egy évig gyászoltak, Brennus korában minden aranyukat és ékszertüket hadi-harczba adták, a cannaei ütközet után ismét minden drágaköveiket s ékszereiket a hazának megmentésére felajánlották?

Nem, a magyar szépnemnek nem kell az ó-világ idegen történeteire visszamennie, nem a mostani mívelt nemzetekhez folyamodnia, hogy hazáját szeretni tanulja: élt az ő szívében e szent

érzelem mindenkor s él ma is kiolthatlanul; úgy van teremve az ő lelke, hogy örömét lelje abban, ha azért valamit tehet, s boldog csak akkor legyen, ha honát is boldognak láthatja.

Oh szeressétek is a hazát, nemzetem leányai! Szeressétek most inkább mint eddig, mert annak most sokkal nagyobb szüksége van arra, mint bármikor! Kije van annak úgy is rajtunk kívül? Ki édes szülötte neki, ha nem mi? Kitől kívánhat ragaszkodást? Ki van kötelezve ahhoz hűséggel más, mint a kiket ő szült és táplál? Kire árasztja ő bővséges javait? Hol nyugsznak őseink? Hol pihentünk egykor mi is, ha nem az ő porai között?

Lesznek olvasóim között, kik feltűnőnek találандják azt, hogy én a magyar szépnemnek hazánk és nemzetiségünk jövődjé sorsára oly elhatározó befolyást tulajdonítok, hivatásának be- vagy be- nem-töltésére oly nagy fontosságot helyezek. Az ilyeket emlékeztetem azokra, miket e cikk elején érintettem, s ama nagy politikai változásra, melyen társas életünk legközelebről átment. Ezelőtt az összes magyar férfinem — egy hatalmas phalanx — védte a magyar érdekeket; ma emez a közélet és közhatás terétől félrevonulva, elszigetelten áll, a legdrágább nemzeti ügyek a családi és társas élet keskeny körére vannak szorítva, hol rendeltetésénél fogva főszereplő az asszony. Ha e kör nincs tökéletesen betöltve, ha hölgyeink új helyzetöket fel nem fogják s feladatuknak meg nem felelnek: akkor ránk épen onnan jő a legkikerülhetlenebb veszély, hol némely kedvező viszonyoknál és a Gondviselés különös kedvezésénél fogva, fenmaradásunkra egy-két biztos önvédelmi pont még fentartva volt. Ezért oly fontos előttem, hogy a magyar szépnem a mostani állapotok diagnosisát jól ismerje, ezért beszélek e kérdésről oly részletesen s hosszasan.

Van még egy más mélyen fekvő ok is, minek kulcsa részint a magyar szépnem lelki-alkatában, részint történeti múltjában fekszik. A szépnemben túlnyomó elem a szív és érzés, mi nála egyszersmind a honszeretetnek is éltető forrása: neki a haza földét szeretni inkább szíve s övéihez vonzó szent gerjedelme sugalmazza, mint az értelem és számító okoskodás; azon nagy politikai és társadalmi érdekeket, melyekben a férfi a polgári szabadság és jóllét zálogait látja és tiszteli, s a melyekért vérét

életét képes feláldozni, ő nem latolgatja, ámde azok iránt lelkének egész lángjával, szíve minden melegével, szenvedélyes buzgalommal viseltetik; mert e társadalomban vannak befoglalva azok, kik hozzá tartoznak és a kiket ő szeret. Itt van oka annak, hogy a magyar szépnem eleitől fogva csaknem imádta hazáját, ábrándosan szerette nyelvét s forrón ragaszkodott nemzetiségéhez.

Történeti múltját illetőleg: tény az, hogy a magyar nőnemet a haza dolgai mindig különösen érdekelték. Miért? Mert nekik az alkotvány számos férfiúi jogokat adott, s azokhoz ugyanoly értékű köteleességeket csatolt. Ők némely esetekben a fiak jogaiba léptek, fiúbirtokokat örökölhettek, mint ilyek a törvényhozásba és honvédelembe befolytak, s a család fejeként dolgaikat érvényesen intézhették. Innen van, hogy a magyar nőnem ma is észrevehető bizonyos finom árnya a férfiúi bátorságnak, önálló jellemnek. Innen van az ő különös honszeretete.

Az eddig mondtak mind a nőnem nyilvános életét tárgyzák, azzal vannak közelebbi vagy távolabbi kapcsolatban. Mily nagy és fontos teendők! Mily sokféle köteleesség! Mily szép pálya a dicsőséghez! S a nemzeti érdekek gyámolítására, a haza sorsának közvetett intézésére mekkora befolyás! Valóban igaz azon mondás: hogy a polgári törvényeket a férfiak, — a társadalmi erényeket és erkölcsöket a nők teremtik.

Hátha szorosabban vett életviszonyaik közt nézzük őket? Itt igazán nagyok, itt ragyognak teljes fényben, itt nélkülözhetlenek ők, itt múlnak feyül minket. Ha eddig becsültük, itt szeretnünk kell őket, ha tiszteltük, itt meg kell hajolnunk előttük. A nő háza körében több mint ő képzei, a mint mi hiszszük, s a minő a férfi tud lenni. Ha a férfi a ház oszlopa; a nő bizonyára annak ékessége; ha a férfi a fentartó erő, a nő kétségkívül az elevenítő lélek; ha a férfi-ész alkotja a rendet, a nő az, a ki azt fentartja; ha a férfi teremti a családi jóllét eszközeit, a nő az, ki azokat hasznosítja; ha a férfi intézi a család dolgainak egyetemes folyamatát, a nő az, ki annak feltartóztató akadályait szétoszlatni segít s a családélet napjának folytonos ragyogását eszközli. „A nő” — egy francia író szerint — „lényünknek mintegy második lelke, mely egy más boríték alatt él ugyan, de velünk folytonos érint-

kezésben van azon gondolatok által, miket ő ébreszt, azon ohajtásokban, mik általa születnek, és a melyeket ő hiven oszt, azon reményekben, melyeket a mi javunkra velünk együtt alkot, azon gyöngéinkkel, miket ő elsimit a nélkül, hogy azokra figyelme-sekké tenne.“ Ha boldog vagy, közöld azt egy nővel, s nézd, mennyire tudja emelni annak értékét, mily édessé teszi azt szivednek! Boldogtalan vagy? Figyelmezz rá, mily egészen osztozik veled bánatodban! Erőre van lelkednek szüksége, hogy elbirhasd életbajaidat vagy jót tehess? Nézd, mily készséggel nyújtja neked a bátorság és önbizalom támogatását s részvéte erősítő hatalmát! Veszély fenyeget? Nézd, mint fogja fel azt saját lelkével. Elvonúlt a vihar fejed fölött? Lásd mint ragyog szemében az örömtüze, mint igyekszik annak még csak emlékét is kitörölni lelkedből! Közöld vele nagy céljaidat, — ő bátorítani fog kivitelökre. Vegyen üldözőbe a sors, — szíve mindig biztos menedék számodra; vádoljanak az emberek, — ő mindig kész menteni tégedet; hagyjon el a világ, — ő veled marad; hagyjon el a remény, — ő visszaadja; haljon ki kebledben a jó iránti hit — ő újra teremti; boruljon el előtted az élet, — ő ismét vidám eget, mosolygó csillagokat képes vonni felleges borulatára. . . . Valóban nem ok nélkül mondotta egy író: hogy pillanatok szerencsétlenségeire, nagy események között férfi-barát kell az embernek, de egy hosszú élet változó sorsu folyamára egy nő az, a mire legfőbb szükség van.

Asszonyok! Drága ajándéki az égnek! Mily szükségesek vagytok ti arra, hogy a férfi boldog s a teremtés egész legyen. Mivé lennénk mi, mivé lenne a hon nélkületek? Ki melengetné kebledben s nyiladoztatná számunkra az élet örömvirágait, ha ti nem? Ki lelkesítné a szépre és nagyra a férfinemet, ha a ti nemes szívetek nem? Mennyi szerencsének volt alkotója a ti szerelmetek s mennyi igaz és örök bánatot okozott az, hogy szívetek dobogása elakadt! Légy üdvözölve általam szebb fele az emberiségnek, légy üdvözölve hazám szépneme! Én ismerem a ti befolyástokat az egyéni és társadalmi boldogságra. Egyikét a föld ez angyalainak adta volt nekem is mindennél drágább birtokomul az ég — drágábbat a világ kincseinél, legjobbikát a női lelkeknek, nemének ékességét, kinek emlékezetét csak áldani tudom: neki és szép lelkének köszönöm a nőnem iránti magas képzetimet; neki, kit most is örködni hiszek fölöttem! Az ő szelleme befolyása alatt írom e

sorokat; az ő üdvözült lelke ösztönöz gyöngye igyekezetimben, ez imádott léleknek kívánom én most is kedvét keresni s jószándékú tetteim által az ő dicső emlékét szentelni meg. Áldott legyen emléked, korán elköltözött jó lélek, drága hitvesem! Nekem te voltál fő életboldogságom! Nekem van okom nagyra becsülni a nőnemet!

Hölgyek! virágbimbói a nemzet élejfájának! Vegyétek szívetekre a haza sorsát! Az idők komolyan intnek, hogy ti is megtegyétek iránta kötelességtöket. Jól tudjátok ti, mik ezek, — romlatlan lelketekben hordozzátok azoknak élő érzetét, némelyeket fennebb én is elősoroltam. Ne vegyétek tőlem rossz neven figyelemztető soraimat. A szépet és jót azért emelém ki a lehetőségig, hogy azt is, a mi talán kellemetlenül hangzik, joggal mondhassam el. Ha kell a rózsa, tűrjétek el a töviseket is. Ne távozzatok el a természetből, tiszteljétek a közérköcsöket, ne feledjétek el ősi szokásinkat, nemzeti ruhánkat ne vessétek meg; legyetek azon, hogy a takarékos, rendtartó, jó magyar gazdasszonyok száma hazánkban megszorodjék; ne rohanjatok a külföldi divat után — ez végkép elszegényíti hazánkat; ne csak külső, de belső ékesésre is igyekezzetek, legyen fűdíszetek az erény, ragyogjon arcotokon s szép szemeitekben a belső tisztaság tüze, legyen homlokotok zománczos pártája a férfinem tisztelete, derekatok övezője az ártatlanság, legyetek a férfinemnek törekvéseiben gyámolítói, legyetek a hazának büszkesége, őrangyalai!

Asszonyok, anyák! Töletek függ nagy részben a hon jövője. Oh! fogjátok fel szép hivatástokat! Ti vagytok a családélet éltető gyökerei, a házi erények alkotói, a gyermekek lelki hajlamainak első idomítói: a ti kezetekben van a nemzet ifju sarjadéka, melyet ti teremtetek, a férfi-nemzedék, mely önkénytelenül hajlik utánatok; töletek függ a jelen, a nemzet belső élete, a jövő előkészítése. Oh! tegyétek, hogy e haza általatok ne gyengüljön de erősödjék; hogy a férfinemben a munkásság nemes ösztöne és a tettvágy fölébredjen; hogy takarékoságtok által a nemzet vagyoni ereje ismét gyarapodásnak induljon; hogy a közjó általatok is előmozdittassék. — Anyák! ti hordozzátok szíveitek alatt a csecsemőket: ha a tiétek a bázáért hön dobog, ha híven érez a nemzethez, akkor az csecsemőitekre is átöröklül; ti adjátok szí-

vökbe az első érzést, fejükbe az első gondolat képét : tegyétek, hogy ez érzés a honszeretet, e gondolat a hazának-élés gondolata legyen ; ti tanítjátok őket az első gyűgyögésre : oh adjátok ajkaira a hon nevét s az iránta való kötelességeket ; ti adjátok nekik az első oktatást, a ti aggodalmatok kíséri el a közneveldekbe, az örködik ott felettök, az várja, midőn onnan haza érkeznek : oh ! kérdjétek meg akkor, ha inkább szeretik e most, mint mikor eltávoztak, a hazát, szebben beszél-e a nyelvet, jobbak lettek-e, erősödtek-e értelemben ? A mikor férfiakká lesznek is, ti éltetitek a tapasztalás tanácsaival : oh mondjátok nekik, hogy a férfi kötelessége munkásság és küzdés, főkéssége a jellem, dicsősége a tettek . . . Mindig, mindig ti vagyok velők, csak a végperczben szűnik meg vezérlő befolyástok : oh ! kössétek ekkor is szívékre azokat, a mikre éltetők folytán tanítottátok, búcsútok legyen, hogy úgy áldja meg Isten, a mint azokat megtartják !

Hazám leányai ! Töletek sok függ a magyar haza jelen viszonyai közt. Fogjátok fel s befolyástokkal éljétek a hon és nemzet javára !

V.

A TÖRTÉNETI ALAPOK MEGŐRZÉSE.

A mik az élőfa gyökerei és ágai, s a föld és légkörny egymásra, azok a történeti alapok a nemzetekre nézve. Átültetni akarni a kinőtt fát régi helyéről annyi, mint létét kockáztatni. Elfeledni a nemzetnek ősei hagyományait, fejlődésében elődei bölcs alkotásait alapúl meg nem tartani annyi, mint sorsát kérdés, sőt kétség tárgyává tenni, mintha a földet lábai alatt maga ingatná meg.

Sokszor hallottam, hogy szónokaink s íróink emlegették a történeti alapokat; de hogy mik azok — szabatosan előadva nem láttam. S bár én ma sokkal kevesebbé tehetem, mégis szükségesnek tartom legalább a megkísérlést, hogy legyen az közgondolkodás tárgyává, hogy a nemzet azt egész értékében fogja fel; mert meg vagyok győződve, hogy csak úgy vergődik ki egykor a jelen bajaiból, ha pedig ellöki magától, ha igazi értékét fel nem fogja, vagy éppen más térre lép, akkor menthetlenül el van veszve.

Anthaeusról azt tartja a rege, hogy ellenének a földről fel kellett emelnie, ha őt legyőzni akarta, mert míg lábai a földet érinték, legyőzhetlen volt. Ily erőadó föld ránk nézve a történeti alapok. S a legelső éppen maga a hazai föld. Egy nép akkor lesz önálló nemzetcsaláddá, midőn maga számára külön földet és hazát szerez, és annak szükséges politikai és közmíveltségi intéz-

ményeket adván, egységes állammá teszi, s mint ilyet saját nevének nevezi el. A mint azt megcsönkítatni engedi vagy kezeiből kibocsátja, lassanként gyöngül, létalapja meging, ahhoz való jogcíme erejét elveszti, míg utóljára lenni egészen megszűnik. Ezt nem csak a nemzetek és országok, de a nemzetségek történetei is bizonyítják, bizonyítja legközelebből számos magyar hírneves nemzetségnek már ma csak a könyvekben és történetekben élő emlékezete. Terjedelmes birtokú, egykor virágzott nemzetségek gyöngültek és enyésztek el azon okból, hogy birtokaikat eladogatták vagy elidegeníttetni engedték. A birodalmak önállását is részeik épsége föltételezi; — megszaggatásuk : meggyöngítésök. Példa rá elég van a régebbi idők történeteiben; újabban Lengyel- és Törökország. A mily hálás szívvel emlegeti a maradék ezer évig a honszerző ősök érdemeit s vitézi dicsőségét : oly átokteljesen nehezül a késő kor kárhóztató véleménye azokra, kik a hon földét könnyelműség, fényűzés, jövedelmeikkel arányban nem álló költség által elpazarolják. E bűnösség tetőpontját éri akkor, midőn az így elpazarolt birtokok nem rokon kezekre jutnak, a mi, vegyes népességű országokban oly sok-élű fegyver, mely mindenfelé csak sebet vág, olyat, mely az életet pusztítja, a nélkül, hogy bármi jót eszközölne. Minélfogva én más szerencsétlenségeink közt szinte legfájóbb szívvel nézem a magyar birtokoknak naponként sürűbben előforduló elidegenítését, és gyakran olyak kezére jutását, kiknek nemzeti geniuszok az üzérkedés, s nem a hantok és barázdák türelmes forgatása, és a kik nem e földnek levén szülötti, lehetlen, hogy azt édes anyjokként szeressék. Midőn egy vagy más vagyonos úr birtokait eladja, úgy jó nekem, mintha a magyar haza földabroszából egy-egy szép darabot váгна le; mintha koronánkból megannyi drága követ venne ki és dobná el; úgy nézem, mintha a forrón szeretett hazának ugyanannyi véreterét nyitná fel. Sajnálандó haza! Szánандó, sirban nyugvó ősök! Beh méltatlanokra szálla szent örökségtök — annyi munka gyümölcse, oly sok veríték és kiontott vér megérdemlett bére! Ezek rontják meg igazában a hazát; nem gondolják meg, hogy a míg mások nagy-szerű szolgálatokkal s évek hosszú során kitartó szorgalommal és nélkülözésekkel szerzik vagyonaikat, ők ahhoz a világon legkönnyebb úton jutottak — eldödeiktől örökölték, s hogy birtokaikkal együtt a köz hazát és saját családokat illetőleg egyszers-

mind szoros kötelességeket is örökölték, melyeknek teljesíthetése nagy részint vagyonosságuktól, tehát birtokaik megtartásától és helyes gondozásától van föltételezve. Azt gondolják talán ezek, hogy a birtokszerzésnek hajdani módjai, midőn a mongol, török és tatárdúlások, a sajói, mohácsi vértapok pusztításai csaknem mértföldekre üressé tették az országot, lakatlanokká annak határait, ismét előkerülnek. Uratlan birtok sincs többé a hazában, s a mit ma két kéz és egy fő emberséges úton szerezhet, nem megy milliókra, mérföldnyi birtokterjedelemre. Ezért jönnek kétszeres beszámítás alá azok, kiknek a sors sokat adott, hogy azzal sok jót tehessenek, s ők azt gondatlanul elpazarolják.

Ha a lefolyt idők ős korára visszatekintek, egy szikrát sem irtózom czélszerűnek és bölcsnek vallani őseink amaz intézményeit, melyek szerint magyarvérrel szerzett földet azoknak, kiknek a közös szerzésben vagy megtartásban vérök nem omlott, eladni nem lehetett. Ez, akkor, a végre, hogy a magyar nemzet Pannonián meggyökerezze és magának hazát alkosson, föltétlenül szükséges volt. De másfelől távol legyen tőlem, kárboztató szót emelni nemzetünk azon szintűgy bölcs, igazságos és nagylelkű tette ellen is, hogy e kizáró birtoklási jogot a múlt tized végén ön jószántából, a nemzeti erő sokszorozása, s nagyobb jóllét eszközése végett, e haza minden lakóira kiterjesztette: ezzel a kor szabadabb szellemének, vele egy hazáju és sorsu testvéreinek, s magában a szabad földműves népben egy a korábbinál sokkal szélesb körre kiterjedt műveltség igényeinek tartozott. De igen is panaszt emelek azon könnyelmű felfogás ellen, mely szerint birtokosaink egyrésze földbirtokát szerfölött kevésre becsüli, mostoha módon kezelteti, s nem egy ide- s tova egészen elvesztegeti. Hogy ma már törvény gátoljon egy vagy más népfajt a birtokszerzésben, annak kívánása szűkkebltség, ilyesmi távol van tőlem; de hogy a magyar földbirtokost a hazaszeretet, fajhűség és nemzeti kegyelet erkölcsi törvénye a birtokvesztegetéstől eltartóztassa, joggal kívánható.

S ne tudnánk-e mi ez ellen sem együtt, sem külön semmit tenni? Ne birna-e a magyar értelmiség erkölcsi ereje és tekintélye ez árnyak bár csak egy szalmaszála-cskát gátul vetni? A mint a magyar törvényhozás két nagy időben meg tudta tenni, a mivel annyi parancsoló érdekeknek tartozott, s a mi a nemzetet válságos

bajok után még válságosabb eseményektől mentette meg : úgy mi a mostani időben, midőn mindenki átlátja, hogy csak a földbirtoknak kezeink közt túlnyomó kiterjedésben megtartása tartja meg a magyar hazát továbbra is a magyarnál, — ugyan, kérdelek birtokostársim ! most nem lennénk-e képesek a mentő csolnakot megtalálni, s ha igen, nem lenne-e elég lelki erőnk és életösztönünk, annak evező lapátját önmegmentésünk végett kezeinkbe ragadni ? Nem tudnók-e véghez vinni, hogy a bennünk levő erkölcsi erő és nemzeti életrevalóság által magunkat az eleséstől harmadszor is megóvjuk ?

Mindez egyedül attól függ : van-e még bennünk őseink nemesei véréből vagy egy csepp, azon vérből, mely e hon szerzésekor patakként omlott, s mely azt eddig megvédeni bírta ? Azon vérből, mely irtóznunk ösztönöz azon állapottól, hogy valaha szolganéppé aljasodjunk, hogy mint koldus és sehonnai, mások ajtajáról, almizsnából éljünk ? Ha van, akkor birtokainkat nem vesztegetjük el ; ha pedig nincs, urbérkárpotlási papiraink maholnap hol fél, hol kétharmadrész értékben elkelnek, a magyar föld kapzsira bányatása folyvást tartand, s így sírunkat önmagunk megásván, lassu nemzeti sorvadás fog minket abba betemetni.

A magyar földbirtokos — a nagyobb számot véve — magasb polgári és katonai hivatalok jövedelmeiből, miket most nem visel, tudománya után, mit kereset tárgyává tenni kevés kivétellel áttal, ipar, kereskedés és üzletekből, mik ismét szokatlanok közöttünk, nem gyarapítja vagyonát, jószáguk bérén kívül kevesen vesznek egy-két nemesb üzletből némi hasznot, s ez is kevesebb, mint a mennyire szüksége van, mert természetményének ára csekély, az adó pedig kiváltképen nyomasztólag hat a földbirtokra : ő tehát birtokot nem szerez, sőt sok közülök folyvást adogatja el, vagy váltóadósságokkal terheli . . . A mint Saturnusról mondja a pogány hitrege, hogy fiait megette : a mi magyarjaink jelene is elnyeli a jövőndőt, az apák a fiak és unokák jóllét-alapját aláásásák. A birtokeladás honszerte szünetlenül foly, s a vásárlók háromnegyede magyar kézből ki s nem azokba viszi a magyar földet. Ez idővel egy nagy statistico-politikai liquidatiót von maga után : kimutatandják vagyonainkat és terheinket — mert hiszen ez erőviszonyt az érdekeltek most is igen jól tudják — s ha az utolsó nagyobb lesz az elsőnél, s a magyarság földbirtok-területe kisebb

a többi népek birtokösszegénél, nem megingott-e lábunk alatt a föld, nem felemelt Anthaeussá lett-e nemzetünk, nem történeti alapjaink legbiztosabbika porlott-e szét? Hazámiai! ne sietessük e haljóslatu idők bekövetkezését.

Második alapot képezik a közintézmények. A mint a honszerző népek új hazájok hatáirra saját nevöket fegyverökkel írják, és saját földüknek vérrel keresztelik el: úgy arra saját nemzeti bélyegöket közintézményeikben nyomják. Mint oszlik el a föld, min alapúl és minő törvényrendet követ a birtoklás, miképen igazgatja magát a nép, mily honvédelmi, igazság-szolgáltatási és vallásos törvényei vannak stb.? Ez itt a kérdés! A nemzeti egyéniséget főként ezek határozzák el. Mind ez szükséges, hogy az alkotó nemzet belsőjének hű ki fejezése legyen... s a mely nemzetnél nincs úgy, ott csak árnya van a nemzeti életnek. Bár e tekintetben nekünk is van bajunk: mindazáltal tőlünk függ az azok iránti kegyeletet és rakaszkodást kebleinkben megőrizni, s ezeknek hatása alatt a tudomány és művészet, irodalom és egyesületi munkásság, családi és társadalmi, vallásos és nevelési téreken sok jót lehet eszközölnünk, csakhogy ne hiányozzék kötelességeink eleven érzete, ne a közjószeretet.

A hon politikai intézményei és azok között, a miknek a mi külön javunk eszközlése végett megalkotása csak mitőlünk függ, az a különbség van, hogy a törvény rendel, parancsol, sőt büntetéssel kényszerít — s az eredménynek meg kell lenni! A miéinknél ellenben egyedül a jó iránti hajlam, a hazaszeretet, a közügyeknek gyámolítási vágya szóval: szabad ön elhatározás és önkéntesség elve szolgál alapúl: ha be nem látják és nem teljesítik a honfiak azt, a mi javunkra van, senki nem kényszeríti, és a jó csak félíg történik meg, vagy már csirájában elfojtatik. Azon téren, hol a mi honszeretetünk s nemesb ösztöneink munkatért és kielégítést találnak, nincs parancsnak helye — itt egyedül erkölcsi indokok alapján, önjószántunkból kell, hogy mindazt megtegyük, a mivel nemzeti érdekeinknek tartozunk.

De egy kedvező különbség van ama munkásság és kötelességteljesítés között, melyet a polgári törvények gyámolítanak, és a miéink közt, az t. i. hogy a míg a törvények által parancsolt tettek nagysága, jótékony hatásuk tartama és sikere magával a törvény népszerűségével van arányban, s az azt végrehajtók is

csak az eléjük szabott határig mennek : addig a mi csekélynek látszó, de honfiaink nemesb természetének életmunkásságától föltételezett törekvéseinknek belértékét és jövődő hatását megmérni emberi ész alig bírja. Itt a parányi magból sokszor lesz óriási élőfa, egy életre való eszméből megvihatlan szellemi kövár; e felett a lélek képessége, önbizalma és jóra való ösztöne is folyvást növekedik, s a gyarló emberi erő gyakran maga magát felülhaladja.

A történelem azt mutatja, hogy a emberiség diszére és boldogságára az emberi szellem tiszta önkénytelenségből származott művei tettek annyit, mint azok, a melyek politikai intézmények gyümölcsei, s melyeket törvény szigora eszközölt. Anglia, Amerika és Belgium ellenkezőt látszanak ugyan bizonyítani; szokás, hogy ez országokban mindent a politikai intézményeknek tulajdonítsanak, és pedig valamennyinek gazdasági és gyáripára, kereskedése, köznevelése és tudományossága kétségkívül nagyobb részben egyesületi munkásság, önkéntes hazafiság műve, s hogy többet ne említsek, Anglia indiai birtokát nem az indiai kereskedési egyesület által szerezte-e? S tekintélyes angol író után mondom, hogy a szigetkirályság negyvenen feljül álló köznöveldeje közül alig van három, melyet nem magánosok, vagy erkölcsi társulatok buzgalma alapított. De hogy önmagunk életéből is hozzak fel példát : vajjon Magyarországnak az Akadémia, dunai gőzhajózás, lánczhíd, vasútak, gazdasági egyesületek stb. : nem elég javára és dicsőségére voltak-e eddig is és lesznek még azután? S pedig ezeket sem a közigazgatás, de egyesületi buzgóság állította elő. Tanuljunk innét, bárminő viszonyok között is az adott téreken munkálkodni. A mindenható megadja annak sikerét.

Mindezekkel én nem azt akarom mondani, hogy mindvégig az i t t nél maradjunk, és az o d á-ig jutni ne igyekezzünk, nem azt, hogy a „m a-“nál távolabb időkire, a jelen birtokánál többre, a meglevőnél jobbra ne vágyjunk, hanem csupán azt, hogy azon viszonyok között is, melyek közt vagyunk, a lehető legtöbb jót eszközöljük, nagyokat és maradandó becsüket alkossunk, elménk erejét, szívtünk magas érzelmeit tanúsító emlékeket állítsunk, s mindenre, a mi hatáskörünkben esik, nemzeti érzésünk és gondolkodásmódunk bélyegét nyomni igyekezzünk. Mert erősen meg vagyok győződve

arról, hogy ha mi a nemzeti cselekvőség fényesebb és gyorsabb sikert ígérő térein nem munkálkodhatván, sehol sem munkálkodunk, sorsunkat egészen nem intézhetvén azt merőben másra bizzuk, ha a közdolgok intézésébe be nem folyhatván, elhanyagoljuk egyszersmind más kötelességeinket is : ha gyermekeinket magyartalanul neveljük, az önkormányzás némi árnyát egyesületi és vallásos életünkben fen nem tartjuk. stb. szóval: létünket, avagy csak egy közhasznú tett, egy tudományos vagy művészeti nagy emlék által is jövőendő századokra kiterjeszteni nem igyekezünk, ekkor minket nem az idők fordulata, nem a politikai viszonyok rontanak meg, hanem saját elkorcsosulásunk.

Egy államgépezetnek testét kétségkívül a polgári intézmények képezik, a nemes részt azonban a nép szellemi és erkölcsi ereje alkotja. Avagy ki szab határt a lélek szabad röptének, a szív jó indulatának? Nem eszközölhetünk-e azok által bölcsen és meggondolva tömérdek szépet és jót, nem munkálhatjuk-e a haza dicsőségét? Házunknál házi Isteneinknek áldozhatunk, tanintézeteinkben az ifjú nemzedék lelkét, s ezzel a jövő kulcsát tarthatjuk kezeink közt, egyesületi életünk gyakorló-iskolája lehet az önkormányzásnak, az egyesületi munkásság lehető nagy számra kiterjesztve pótléka lehet a politikai cselekvőségnek. . . . Legyen azért áldás a Pázmánok és Bethlenek, a Festeticsek és Széchenyiek emlékezetén, kik hazánkban ily czélu intézeteket alapítottak! Ők messze beláttak a jövőbe akkor, midőn a nemzetnek úgyszólván lelkét igyekeztek a tudomány emlékei által Hunnia földébe beültetni, hogy az az ismeretek csatornáin egyszersmind a nép milliói közé is kiterjedvén, nemzet és haza, tudomány és közmíveltség örökre kiirthatlanná legyen. A jó Isten megáldandja ma is azon filléreket, melyeket ily czélokra gyűjt össze a hazafiúi jó akarat és lelkesedés. Minden virágzó tanoda, valamennyi díszes templom, minden művészeti és tudományos csarnok, a festő és író remeklése, az íbletett dalnok éneke, egy-egy az ő korra emlékeztető kastély, vagyonos és szépfa s rendezett gazdaság, melyet magyar pénz, ész és buzgóság állított elő, mutatni fogják századok során a magyar ész teremtvő erejét, megőrizendi lábaink alatt a földet, környezetünkben a nemzeti léget, melyben egyedül élhet meg jóra való magyar.

A történeti alapokat teszik továbbá : a

nemzeti szokások és erkölcsök, történeti hagyományok és ünnepek, nyelv, zene, táncz és öltözet.

Ha egy népfaj vagy izlés és szellemnélküli, vagy elnyomva és szolgaságban él: rendesen a szomszédok és a felette uralkodó nép szokásait s erkölseit veszi át; de ha Istentől képességekkel van felruházva, ha önmunkás szellemmel bír, az idők során magának nem csak politikai és társadalmi életet, hanem egyszersmind geniuszához illő szokásokat és nemzeti erkölcsöket teremt.

Hogy a magyar nemzet az utolsók közé tartozik, kétségbe vonhatlan; vett ugyan ő is át szomszédaitól vallásos és polgári szokásokat, de azokat saját természetével és a magáéival egészen azonosította, geniuszához idomította. A magyar ősi erkölcsök és szokások: a vallásosság rajongás nélkül, az egyházi és nemzeti ünnepek megtartása, hazaszeretet és hű nemzeti érzés, király, törvény, szülők és vének tisztelete, jó embereinkre bizonyos napokon megemlékezés, vendégszeretet, könyörületesség, nagylelkűség a legyőzöttek, megbocsátási készség a megsértők irányában, önbecsület, dölly nélküli büszkeség, szabadságszeretet. stb. Míg ezeket tiszteljük s maradékainkra is átültetjük, addig magyarok leszünk; mihelyt elfeledjük, vége lesz nemzeti egyéniségünk főbb és szebb ismertető bélyegének, mit másokba felolvadás fog követni.

Ugyanez áll nemzeti hagyományainkról és ünnepeinkről; legyenek azok gyászra vagy örömré emlékeztető napok. Ezeket is kötelesség megőriznünk, nehogy az idő elmossa emléköket s a jelen örvénybe merítse a múltat.

Jellemünk legismertetőbb s eredetibb bélyegei azonban a nyelv, öltözet, dal, zene és táncz.

A nyelv a nemzet önálló lelki munkásságának eszköze, zenéje és táncza kedélyalkatának, érzületének kifejezése, öltözete azon alak, melyben egyéni jelleme, úgyszólván látható lesz, mely más nemzetektől való különbözését bevégzetté teszi. Hitvány származású, míveletlen népnek dűrva, faragatlan a nyelve, kölcsönzött vagy művészietlen a zenéje és táncza, toldott-foldott öltözete. A miénket ilyennek senki sem mondta, sőt magasztalólag szólnak róla mindenütt. Ez azt mutatja, hogy őseink eredeti, jóra és szépre képes s ennél fogva végtelenül polgárosítható népfaj voltak: oly nemes példánya az emberiség és családainak, mely

maga alkotván magának kül- és bellétezési és nyilatkozási idomait, s azokat idővel tökéletesítvén, méltó arra, hogy azok, t. i. mind nyelve és öltözete, mind zenéje és táncza ne csak önfiai és leányai, de mások által is becsülve legyenek, fentartassanak. Kár volna az emberiségre nézve, ha annak fejlődése, eszmék által gazdagítása e szép, tán valamennyi társainál szebb keleti nyelven is nem folytattatnék. A magyar dal, zene, táncz és ruha alakjainak és idomainak elpusztulásaival a világ egy kedves látmányt, a széptan megannyi szépségi tárgyait veszítné el.

Kérdem már most: megfontolta-e e külön véve csekélységeknek látszó, de együtt a nemzeti egyéniség és önállóság elvét kifejező külsőségek mélyebb jelentőségét az, a ki ezekről csak fitymálólág beszél, s mint magyar elútasítja magától? Avagy végelemzésileg nem a gyökeréig mennek-e mindezek a nemzeti életnek? Én úgy vélem, hogy addig, s azt merem állítani, hogy a ki a nemzetiségnek ezen külformáit megveti, az maga a nemzet iránt sem viseltetik szeretettel. . . . Nyelv, zene, táncz és öltözet: a hazai égaly és nemzeti szellem közös alkotása; eltalálja ez ösztönszerűleg a mi valamely baba fiainak való, vagy elsajátítja azt, a mi természetes és viszonyaihoz illik, nem várván, túrvén erőszakolást; ellenben a mitől vére és természete irtózik, annak nincs, s míg vére ép lesz, nem is lehet soha nála és közötté tartós fenmaradása. És ez így van rendén. A mi tulajdona és sajátja, az legdrágábbja az egyénnek: annak kell lenni, a mi a nemzeté is. Csak gyöngé, öntehetetlen kapdos a másé után. Mennyit vesztett a magyar nemzet a múlt század közepén azzal, hogy főrangúit a hazai nyelvet, zenét, tánczot, öltözetet házaikból kiktűszöbölték! Szinte félszázada már, mióta azok, a kik hála Istennek még elég jókor fölébredtek, annak ismét kelendővé tételén folyvást küzdenek! A közelebbi végzetes csapásnak tán azért is meg kellett történni, hogy kivétel nélkül mindenkit, az egész magyar nemzetet, sőt mindazokat, a kik vele egy hazában laknak, hazafiúi közös érdekeiknek megismerésére s polgári kötelességeik teljesítésére ébreszsze! A német nyelv és viselet a XVIII. század közepén németté tette arcunkat, beszédeinket, háziszokásinkat; a francia nyelv és táncz francziává erkölcsünket és hajlaminkat: a kettő együtt átalakította úgyszólván egész nézetkörünket, érzületünket, lényegünket. A magyar főnemesség egy része magyar csak nevé-

nél és birtokánál fogva vala; jövedelmét, mit a hon földéből húzott, idegen nyelv, zene és táncz tanulására költötte, s a magáét, mit nem kellett volna tanulnia, csak tökéletesítnie, elfelejtette, a nemzeti nyelvet, irodalmat, művészetet magától eltaszítván, az ezeken nyugvó nemzeti műveltség árán nyugoti műveltséget sajátított el, s ezzel a magyar műveltség kifejlődését és diadalát fél-századra visszavetette. . . .

Mindezek oly nem régen és annyira szemünk előtt történtek, hogy csaknem általánosan tudva vannak; a miért lelkiismeretben járó kötelessége, kivált a mostani időkben, minden igaz honfinak a magyar nyelvet, zenét, tánczot és öltözetet, mint oly drága és szent kapesokat, melyek által a földhöz, mint édes hazánkhoz, s a magyar nemzethez, mint szeretetünk szent tárgyához kötöttünk, saját körében megőrizni, ápolni, s minden viszállyokkal daczó erőben fentartani.

A történeti alapok közé számítom még a nemzeti öntudatot és a hon történeteinek ősméretét is.

A nemzeti öntudat az a népeknél, a mi az önérzet az egyén-nél: alapja az önállásnak és jellemnek itt, a lételnek és virágzásnak amott. Leginkább láthatni ezt az angolok- és francziáknál, és — talán önámítás nélkül mondhatom — nálunk magyaroknál. Az a fenkölt hang, melyen mindenik nemzet fia honáról és nemzetéről beszél, az a nemes büszkeség, melyet arczuk és magoktartása elárul; azok a nagy és dicső tettek, melyekre nemes tűzőknél fogva képesek, és a melyeknek történeteikben számos példái vannak följegyezve; azon tény, hogy mindenik csak angol, franczia és magyar létére is kevély, a nemzeti öntudat teljes erőben létét, a kifejlődésnek és politikai súlynak most vagy régebb magas fokán állását kétségtelenül tanúsítja. E tudalmat, ha alapja nem ábránd, bizonyára méltán mondhatni a nemzetlét egyik szögletkövének. A mely nemzet cselekedeteiben és életében az öntudatosság nem látszik, vagy azt szeme elől elvesztette — első esetben még csecsemő korát éli, a másodikban közeledik sírjához. A nemzeti öntudat az a népeknél, a mi a csira élete a növényben: míg az épen megvan, él, mihelyt megromlott, pusztulásnak indul; vagy olyan, mint a lélekéberség a tengeri hajósánál: míg ezzel bír, remélheti, hogy partra jut, ha elvesztette, ide-oda hanyatlik a haboktól, s végre is csak a szerencse dolga, ha alá nem merül.

Tudni azt, hogy e hazában nemzetünk századokon, sőt egy évezreden át önállóan és nemzetileg élt, törvényeket alkotott, azt védte és kormányozta, népeinek igazságot szolgáltatott, szóval fentartotta, és benne hatalmas, szabad és boldog volt; tudni, hogy a magyar mind számára, mind nagy és nemes tehetségeinél fogva hivatva van tovább is saját létet élni, saját céljaira önalkotta pályakörben működni; tudni, hogy a mi szép és dicső e baza földén látható, történeteiben olvasható, jobbára magyar kéz és ész munkája; meggyőződve lenni a felől, hogy egy ily jóra való nemzetnek a polgárisodás és jóllét útjáról csak úgy könnyedén letérni, saját célját és rendeltetését eltévesztetni, vagyis természetével ellenkező mással cserélni fel nem lehet; meggyőződve lenni a felől, hogy saját jóra valóságukon, eszükön kívül egy mindenható lénynek szemei öröködnék a népek sorsa fölött, s egyiknek mint a másiknak megvetése és tagadása lenne, tovább is nem haladnunk azon úton és irányban, melyet élénk történeti múltunk és nemzeti jellemünk szab. . . . mindezt tudni és érczni, annyit tesz, mint nemzeti öntudattal birni. S a mely nemzetben ily tisztán él e tudat, s a mely léte föltételének és szükséges voltának ezen emelkedett érzetére jutott, az nem fog elenyészni, annak jövődjé önkézésben és biztosítva van. A nemzeti öntudatnak pedig forrása a honfiakban élő nemzeti lélek, mely ügyszólván velök születik, s erősödést és tápot önmagából és a hon történeteinek ismeretéből nyer. Melyikünk nem emlékszik, a midőn gyerekkorunkban katonásdit játszottunk s egyiknek és másiknak más nemzetet kellvén képviselni, mindenikünk magyar kívánt lenni? Melyikünk nem volt tanúja ama lélekemelő jelenéseknek, midőn országgyűléseinken idegenek honfűsítettak, s az esküt letevén, legelőször magyaroknak szólítottak? Avagy nem általános-e mindnyájunknál, hölgyeinknél, a földműves nép között, katonáinkban bizonyos nemzeti érzés, ragaszkodás fajunkhoz, a hajdankor dicsőségeire örömmel emlékezés, a hon bújában szíves osztakozás, szebb jövőnkbeni hívés? Mi ez, ha nem a nemzeti lélek és öntudat általános fönléte, ébersége, áldásos munkássága?

E tudatnak gazdag táplálékot nyújt a hazai történetek ismerete. Egy feltűnő egyénnek életrajza is érdekes és tanulságos lehet egyéni öntájékoztató és emberismeret-szerzés szempontjából. Hát egy nemzet története magára a nemzetre nézve? Az

Istenségnek egy szikrája kilobban, s porhüvelyt öltvén magára, megelevenül egyes gyöngé halandóban, mely sokszor mint egy meteor megy keresztül az életen, küzd nemének gyarlóságaival, saját végzetével, nagy eszmékért hevül, tüdős dolgokért fárad, sir és örvend, remél és cselekszik, 60—70 éves pályáját erényekkel jelöli meg a földön, mint a kertész virágokkal az ösvényt, útát nyit az ég felé, s utóljára benn és kívül megsebezve, homlokát babérral ékesítve sírba száll, miután öröklővé tette nevét, öröklővé halhatatlan lelkét . . . Ki ne mondana szépnek és figyelemre méltónak egy ily életet?

Hát a midőn száz és ezer nagy lélek, egy egész nemzet millióinak szíve-lelke, akarátja s tettereje, bölcsesége s erényei egyesülten indulnak élni és halni?! Midőn nem egy korlátolt tehetség tör magának keskeny ösvényt az élet mezején a szellem végtelen országában, hanem ezrek lángesze megmérhetlen pályakört ír le az idők türében, egy évezrednek rájáratát töltvén be dicső munkáival, véres küzdelmével, olykor az egész emberiségre nézve hasznos életével? Midőn egy nemzetnek életrajzáról van szó, melynek fontos európai hivatása, létközvetítő változásokban bővelkedő élete, számos nagy fia s dicső korszakai voltak; melyet merész geniusza most járatlan és veszélyes úton dicsőség felé, majd sima vert ösvényen örvényestének örvényébe vitt, mely nagy eseményeken ment át, gyakran elesett, s a fiaiban élő nemzeti lélek újból és mindig fölemelte, ismét a küzdés és dicsőség útjára visszavitte — egy ily nemzet története nem bírának-e semmi vonzerővel? Nem volnának-e tanulságosak az utókorra nézve? Nem lennének-e éltetői és ápolói a nemzeti léleknek és öntudatnak? Én ellenkezőt hiszek, s mindazokat, kik a hon történeteinek földértésén, s ez által a nemzeti öntudalom ébrentartásán fáradoznak, a nemzeti irányú tudományosság és műveltség igaz terjesztőinek, a hon valódi barátainak tartom.

Jaj az egyénnek, mikor öt múlt életének emlékezete elhagyta, midőn nem tudja, mit és hogyan élt át? miből miként szabadult? mikor mik által volt boldog? Szóval: midőn rá nézve lefolyt élte sirhalommá vált, melyben csak romok vannak, s körében néma-ság! Jaj a nemzetnek is, melynek élettáblájára vagy semmi sincs följegyezve, vagy a mit az elődök századok során ráírtak, az utód előtt érthetlenné válik, vagy önbanyagsága és ellenséges kéz

miatt letörlődik! Én irtózom rá is gondolni, hogy e sors valaha nekünk részünkbe jusson. A nemzetnek saját történeteit elfeledni nem kevesebb, mint saját életgyökereit, a földből, melyen áll, s a melyet hazájának nevez, botor gondatlansággal s szántszándékosan kiszaggatni; nem kevesebb, mint lételét önként feladni. A midőn a magyar lefolyt életére többé örömmel és büszkén nem emlékszik, a midőn nagy királyainknak neve tiszteletre, derék őseink példája minket azok követésére nem buzdít, a midőn az ifjúság Árpád honfoglalása, Hunyadi győzelmei hallására lángra nem gyúl, s egykori törvényhozásunkat, megyei szerkezetünket, s nemzeti önkormányzásunkat elfelejti, szóval, midőn múltunk rá nézve sötétbe borúl, s az írás, a mit őseink az idők ércztáblájára karjok és eszköz művei által véstek, olvasatlan, nem-keresett lesz, akkor egyszersmind a mi nemzeti létünknek is vége lesz, s a mint a költő mondja:

Szerte nézhet s nem leli honját a hazában!

Vigyázzatok azért írók, választottjai a nemzetnek, a nemzeti öntudat ébrentartására. S te történet Muzája, gyűjtsd fel égi fáklad világát előttünk! Szaporodjék a te oltáraid fölkejtjeinek, a hazai történelem buzgó munkásainak száma, hogy műveitek által megőriztessék és ápoltassék kunyhóban és palotában a nemzeti lélek, a nemzeti öntudalom és a történeti alapok kegyeletos megőrzése, s ez által is a haza megtartása előmozdittassék!

VI.

A HAZÁN KIVÜL LAKÁS.

A hazán kívül lakókon értem azokat, kik komoly czélok nélkül rendesen egész évszakokat sőt éveket töltenek külföldön utazva, költve, élvezve, — ezek az úgynevezett világfiak; továbbá a kik a régibb és közelebbi időkben elegendő ok nélkül egy vagy más városba, vidékre telepedtek át, mely nekik nem természetes lak-helyök, — ezek azok a válogatós és kényes izlésűek, kiknek soha sem tetszik az a kör, melyben születtek, azon helyzet, hova sorsuk állítá, hanem mindig másokba vágnak; végre azokat, kik hajlamaiknál, életnézetöknél és más tekinteteknél fogva állandóul hazájukon kívül élnek, — ezek a hazának, az édes anyának, megszerezetnélkülbbb gyermekei. Fájdalom, hogy e különböző osztályzatok valamennyien a vagyonos és kivált főnemesi osztályból telnek ki.

A mennyire emlékezetem közel múltunkra vissza mehet, a haza valódi hazafias szellemű értelmisége semmit oly érzékenyen nem vett mint e körülményt, mint olyat, melyet más aristokratiáknál hasonló mértékben nem tapasztalhatni, s a melyből nemzetünkre nagy erkölcsi, a honra nagy anyagi kár és romlás következik.

Legközelebbről nem olvastunk ugyan nyilvános felszólítást ez ellen, talán azon körülménynél fogva, hogy a mostani idők nem valók sem az egymás ellen zúgolódásra sem pártvitákra; de aztán meg mintha látszanék is itt-ott némi kedv és hajlam e tekintetben a korábbi nézetek megváltoztatására nézve. Azonban, hazámiai,

ennek valóban már el is jött ideje. Csak egy erős felzajlása kell még a társasági elemeknek, vagy a közállapotoknak egy vagy más alapon végleges megállapodása, s a nemzet értelmisége kétségkívül számbaveendi a közbajok okait, rámenend minden kútfőkre, a melyekből azon szomorú eredmény foly, hogy Hunnia határain belül az erősekben és vagyonosokban számszerinti megfogytatás van, mi az erkölcsi és anyagi erő kifejtést is hátráltatja, s a szellemi munkásság sikerösszegét tetemesen csökkenti.

S hogy e számbavevéskor mindazon rosszak, melyek a hazán vagy természetes lakhelyen kívül lakásból következnek, a közfigyelmet és közmegróvást el nem kerülők, kétségbe vonhatlan.

Ennek komoly elgondolása által indokolva van nem csak cikkem, de az is, hogy épen én írok e tárgyról. Tán inkább rendén van — úgy gondolám, — hogy én tegyem mint mások; osztályosimnak kevesebb oka lesz így az irodalom embereire nehezeltelni, kiknek mint a nemzeti érdekek ez idő szerinti fő őreinek előbbutóbb tárgyalni kellend azt. Ha meghallgatnák, örvendeni fogok, ha nem, legyen én a méltatlankodások tárgya. Legalább oly dolgot tettem, mi meggyőződéseim szerint kötelesség volt.

A hazán kívül lakás barátai általában az egyéni szabadság nem korlátozhatóságával s állítólag emelkedettebb világnézeteikkel védik ezt az ő védhető, de nem igazolható gyöngeségöket. Azt mondja t. i. az egyik töredék: miért ne mehetnék én azon országba hol igényeim szerint jóllétben, nézeteimnek megfelelő polgári szabadságban élnék? A másik így okoskodik: ki szabhatja elém, hol költsem el vagyonomat, kinek van joga s mily okból engem abban gátolni, hogy helyzetem előnyeit, a miként csak lehet, ne élvezzem? A harmadik viszont azzal nyugtatja meg, ha nem is gyakran, de néha kétségkívül még is felébredő lelkiismeretét: én városi, kül országi s mint mondani szokás, nagyvilági élethez szoktam, engem úgy szólván átültettek ide helyzetem meg nem változtatható körülményei. Végre az utolsó így mentegetődznek: én elvesztettem azt, a mi kedvessé tette előttem a hazai léget, oda megyek, a hol ismét boldog leszek, ha csak ugyan van számomra hazámom kívül boldogság.

Egyik sem álija ki a mélyebb bonezrolást.

Nem az első. A hont azon állásba, hogy bármely szülőtte igényét ki ne elégíthesse, sem sülyedni engedni, sem abban benne

hagyni jó polgárnak nem szabad. Ha mi alattunk lett ilyenné a hon, a mi bűnünk, s hogy ily hazában éljünk, a mi büntetésünk: a felhőnek a maga árnyéka, semmi más. Tehát igényeinknek vitorláit vonni össze, vagy kielégítések eszközeinek ismét megszaporodását vivni ki, nem eltávozni abból, s a mit vetettünk azt aratni — ez a dolgok rendének szükségessége. Ha pedig mások, tán eldöcink engedték azt ilyenné lenni, a mi tisztunk azt egész erőfeszítéssel s vállvetve kiemelni igyekezní, nem pedig ott hagyni, mint rossz madár bánik fészkével.

Nem a második. Hog, kiki azon hazában vagy legalább annak javára költse el vagyonát, a mely azt neki adta, oly természetes, oly magában értődő igazság, hogy az ellen csak az szólhat, ellenére csak az tehet, a ki a természetnek mindenben hátat fordított, törvényeit s a hazafiság kedves kötelességeit nem ismeri vagy tisztelni nem tudja. Hogy a rokon csillagok, növények, állatok, népek együtt képezzenek külön-külön tömbeket, sergeket, családokat, a természet rendelte; elvonatkozva a többitől, hogy a családok és társaságok egyénei együtt éljenek, anyagi és erkölcsi erejük egy részét egymás és az egész javára szenteljék, a társasági lét alaptörvényei igénylik. A ki ezekre nem hajt, a természetnek és emberiségnek az egész teremtetést egybetartó kapcsait tépi szét. Hát még ha e kapcsokat a közös nemzetiség, nyelv, szokások, erkölcsök, a múlt örömei és szenvedései, szóval: közös sors teszi szorosabbá és édesíti meg — van-e nemesb szív, mely mind e szentségeket könnyelműen és megátalkodottan lábbal taposni képes?

Nem a harmadik. Ha valaki polgári helyzeténél vagy valamely más nyomos oknál fogva lakik nem hazája városában; értem s igazoltnak tartom; de a ki csak szeszélyből költözik ki vagy más vidékre át, a ki fényüzési utánszáival Európa egyszer egyik, máskor másik részében ütven föl sátorát, úgy szólván a vándor gólya életét folytatja, — annak tettét helyeselni nem lehet. Olyanok ez emberek, mint az élödi növények, melyek a nemes fától elszívják a nedvet azért, hogy ők haszon nélküli éltöket tengessék, se virágot se gyümölcsöt nem teremvén olyanok, mint a herék vagy or-méhek, melyek munkás társaik kész gyűjteményéből táplálkoznak, s magok henylélve töltik el a nyarat. Azon vagyont, melyet nekik oly társadalom ad, melynek

sok és nagy szükségei vannak, más társadalom javára költeni, nem szabad polgárilag, a szükségérzet előbb-utóbb fájdalmat s ellen-szenvet idéz elő; nem illő a haza anyagi érdekei tekintetéből, mert abból annak elszegényedése következik; nem szép szoros erkölcsileg: ám legközvetlenebbül azéinak kell lennünk vagyoununkkal, rokonszenvűnkre, elménk tehetségeire, szolgálatinkra legelsőbbben annak van joga, a mely haza és társadalom tagjaivá születünk.

Nem a negyedik. A haza és szülöttei közt az a viszony van, a mi az anya és gyermekei, a barát és barát között. A mint a gyermeknek szülőt, barátnak barátját balszerencsében, úgy a honfinak hazáját netalán kedvetlen körülményei közt elhagynia nem szabad. Szoros-igazságilag bárkinnek is csak oly mértékű polgári jóllétet van joga élvezni, a minőben más honfitársaival együtt őt saját hona képes részeltetni, vagyis a minőt ők együtt a hon és nemzet számára szerezni képesek. A mely nemzet politikai és társadalmi műveltségével arányt tartó szabadságra eljutni nem tud, az arra nincs megérve, annak nem is tudna embere lenni. Különösön nekünk magyaroknak hazánkban kell keresnünk és feltalálnunk a legfőbb jót: azon kívül csak legdrágább kincsünk magyar jellemünk s nemzet-létünk kockáztatásával érhetjük azt el. Ez esetre alkal-mazottan írta Vörösmarty ama minden magyarhoz intézett szavait:

„Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell!”

Részemről a hazán kívül tartózkodást csak azon esetben tudom helyeselni, midőn erre valaki kényszerítve, állásánál fogva kötelezve van, vagy utazása és künnléte gyümölcse a hazára háramlik. S nem hiszem, hogy e felfogásom az egyéni szabadság korlátolhatlansága elvét is sértse. Mint tetteinket sőt egész életünk folyamát erkölcsi és polgári törvények szorítják bizonyos határok közé: úgy a hol-lakás, vagyonunknak miként használása iránt is létezik nem tollal és papírra, hanem lelkiismeretbe beírt törvény, az t. i. hogy a mely hon adja, annak kebelében vagy legalább javára élvezzük azt. Ha a kereskedő, a hol dús nyereségre nyílik kilátás, a katona, a hol zsoldját fizetik, s a mely országnak védi különbékéjét s belső rendét, ott leli fel

hazáját — ebben semmi visszásság nincs. Ha a tudós és művész, kiknek az egész világ hazájuk, kik a hol a szép és nemes, maguk is mindenütt otthonosak, időnkénti hazájuk izlése nemesítésére, tudományos és művészeti előhaladására fordítják lelki erejüket, mint egy erkölcsi kamatját az ez által nekik juttatott anyagi segélynek, — ez is megfogható s nem is természet-ellenes, ámbár ma már még a tudomány és művészet is hajlani látszik a nemzeti-ségi és bizonyos hazához és fajhoz tartozó igények tiszteletben tartására. De egészen más eset forog fen azokra nézve, kik minden jövedelmöket a hazai föld terméséből vonják. A föld a hazának egy része, ennek ajándékát veheti bárki is mint tulajdonos, — ez jog a; de földdarabhoz és jövedelemösszeghez teher is van kötve, nem csak az államé, de az összes hazafiak és hazai intézmények irányában is, a ki azt bírja, köteles terheit is hordozni, s általában úgy élvezni, hogy haszna a hazára és nemzetre is háromolják, — ez kötelessége: lovagias ember e kettőt soha el nem választja, sőt mindkettőt egyiránt tiszteli.

Vannak azonban ennél megfontolásra méltó még magasabb erkölcsi tekintetek is.

A mily igaz az, hogy minden talpalatnyi föld birtokához mint joghoz némi polgári tartozás van kötelesség gyanánt kötve: úgy igazság az is, hogy a hon coneret értelemben vett földének a hon szülöttei lelki és testi coneret erejére és munkájára is szüksége van, és pedig úgy, hogy saját személyes kötelességeit egy másik által, kinek szintúgy meg vannak saját tartozásai, teljesíteni nem lehet. Minél nagyobb részt bír valaki a hon földéből, annál nagyobb számú erkölcsi kötelezettségei vannak, annál láthatóbb az áldás a hazán, ha ezeket teljesíti, valószínű és előrelátható a bekövetkezendő átok, ha semmibe veszi. Azon ország, melynek távol vannak nagyjai, soha tekintély dolgában kívülre vagy befelé a belkormányzati viszonyokra azon hatást nem gyakorolja, közérdekeire nézve annyi erkölcsi erőt kifejteni nem képes, a mennyit különben tudna s a mennyire szüksége lenne: árvává, fél-lény-nyé, gyarmattá válik, úgy jár mint azon város, melynek pompás tornyai, középületei arany gombjait, ércz kúpozatát ledöntötte a szél; mint azon épület, melynek feliratos márványtábláit gonosz kezek helyökről elhordogatták. Azon hazának, melyből a milliomos egyéni jövedelmek kivándorolnak, s így a nemzeti pénz — mint-

egy a politikai vérforgalom csatornáitól elvonatik s csak az ezeres évi bevételek oszlanak fel újból a benlakók között, el kell szegényednie, mint a gyümölcsfának, melynek gyökereiről a termékenyítő nedv nagy része elvonatik.

A polgárisodás terjedése a népeknél olyan-forma menetet követ, mint a föld megvilágosodása a nap által: ennek sugarai legelőbb a hegyek tetőit, a bérczormokat sütik meg, s úgy terjednek ki a ligetekre, a völgyek mély torkaiba; így a felvilágosodás és műveltség áldásos fénye és melege is előbb a palotákra veti ragyogó világát, s azután árad ki a kunyhók lakóira. Akármenynyire vált közkincesé a tudomány, minthogy még is csak költségesen lehet megszerezni, s néhol azt még költségesebbé is igyekeznek tenni, elvitathatlan, hogy a vagyonos könnyebben és hamarabb juthat hozzá, s pártfogás által leginkább terjesztheti. Már ha ezek ott hagyják hazájukat, s szellemök melege, műveltségök világa ott sugárzik szét, hol az tán most is bőviben van, a hol talán koránt sincs oly szükség rá, mint van a mi hazánkban: ugyan kérдем, kik fognak nálunk mások előtt világolni? Kik fogják magok körül összpontosítani a tudomány, művészet és ipar embereit? Kiknek példáját fogják követni a szerényebb tehetségtűk? Kiknek nyomdokin járnak a kisebbek? azon százezerek és milliók, kikben a művelődés ösztöne szintűgy él, kik együtt hivatva lennének a haza nagyságának alapjává, a nemzetnek erős derekává válni?

Egy magas állású és vagyonos hazafinak — kiről az arányos műveltséget már előre föl kell tennünk — életrendje, háztartása, érintkezései övéivel, a hozzá közelebbiekkel, társasági viszonyai, foglalkozása, még örömei is meg annyi alkalom a kisebbeknek felvilágosodásra, ugyanannyi csatorna, melyen át a községre művelődés terjed ki; valamennyie ama helyzeteknek egy-egy út és mód arra, hogy birtokai népe, a helység, gyakran egész vidékek érezzék annak jó következtéseit. Vegyük már most tekintetbe azon nagy erkölcsi hatást, a mit egy ily egyéniség a község és egész vidék ügyeire otthon helyben a közhatóságok irányában gyakorolhat, föltéve a maga érdekeit amazokéitól el nem választani elég fölemelkedett lélekkel bír; képzeljük ezeket a közintézetek gyámolóinak, a hazai intézetek tevékeny tagjainak, gondoljuk, hogy ők a nemzeti irodalomnak buzgó pártolói és terjesztői sőt ma-

gok is mivelői; fontoljuk meg, hogyan foly be a nemzeti öntudat és önbizalom éltetésére és szilárdítására az, midőn a kicsinyek és gyöngék nagyokat, erőseket látnak magok körül, s tudják, hogy nincsenek egyedül, van a kire szükség esetében támaszkodjanak? Mennyi ok öröme, mily sok kedvező van ez állapotban, mint tenyészik itt minden szép és jó, mennyire terjed a tudomány, mint erősödik a nemzetiség, s mennyire befoly mindez a haza felvirágzására! Boldog a hon, melynek ilyen nagyjai vannak, s melynek otthon ülnekelőkelői! Szerencsés nép, melynek kunyhóira ily fénytermekből árad ki a jó példa, a hazafias tettek látása, a szellemi világosság!

És ezek mind régi, általános igazságok, miket tagadni vagy megdönteni nem lehet; mennyivel igazabbak pedig alkalmazásban mi reánk, magyarokra nézve!

Mi magyarok csak épen annyian vagyunk, a mennyi szükség arra, hogy egy önálló népcsaládot képezzünk; ha e számot oly künn élők által fogyasztjuk, kik terjedelmes birtokaiknál fogva, a nemzet vagyonsági aritmetikájában mondhatni a legjelentősebbek – ugyan kérdem: a közbirodalmi erők összemérése előfordulható esetében, hivatkozhatunk-e mi igazsággal az ily távol élőkre? Alig hiszem. Az az arisztokratia, a mely nem munkálkodik sem velünk, sem értünk, nem sorozható hozzánk. A vérrokonságot legerősebben fejezi ki a jog- és munkaközösség. Ezen vándorló véreink sem nyelvi, sem tudományi, sem politikai tekintetben számunkra hódításokat nem tesznek, inkább idővel őket hódítja meg a külföld, s ránk nézve csak pusztá neveik maradnak meg, szomorú bizonyosságul annak: mik lehettek volna nekünk e nagy nevek és birtokok örökösei, és mik nem voltak! Ha ők itt hagynak minket, kihez tapadnak a tudomány, művészet emberei, a polgári és közbirtokos néposztály műveltebbjei, nemzeti jövőnk e hármass kézessége? ők honkivüli létökkel, befolyástalan állásban is mindenhol minden tekintetben lehetnek tényezők, csak ránk nézve nem, bár a sors elsőinkké, az ősök érdeme hazánk reményeivé, a szerencse nemzetünk büszkeségévé nézte ki, de a mely hivatást ők vagy nem értének meg, vagy eltasztának maguktól.

Régen a magyarnak általában legkedvesebb mulatkozási helye hazája, megyéje, családja, vára és kastélya volt... Most sokan azzal akarnak kitűnni, hogy a külföld nagy városaiban éljenek, hol legtöbbet élvezhetnek, legtöbbet költhetnek. Ezek kül-

földre divatból mennek, kevesen tanulás és tapasztalat, — legkevesebben pályájokra való előkészület kedvéért. Azok, kiket száműzött balvégzetök, megőrülnek a honfájdalom miatt; és e külföldieskedők — szinte megfoghatlanul — elkiváncognak a hazából, melynek annyival tartoznak. Amazokat a bánat öli meg, hogy honukon kívül kell lenniök, ezek hideg közönnnyel hagyják azt élni — halni. Idegen földön élnek, idegen tudománynyal táplálkoznak, más népek szokásait utánozzák, s a míg egész kis tartományok földtermésének árát magukkal viszik és elköltik, — addig a haza nevét, nyelvét, erkölceit és törvényeit elfelejtik — igen, elfelejtik a drága földet, mely nekik a vagyont, a nemzetet, mely nevöket és fényöket, a múltat, mely minden előnyüket adta.

A virág a völgynek illatozik, mely őt az égi vihartól védi s az égető naptól hegyormainak árnyával takarja: a külföldieskedők eltávoznak honukból, veszik áldását és a ki azt adja megvetik és nem szolgálják vissza semmivel. A fa azon földet termékenyíti elhullott lombjával, a melyből az éltető nedvet szívja, s gyümölcsével dajkálói életti: ezek idegen föld gyermei között pazarolják el szép vagyonukat, a midőn hazájok s annak számtalan gyermeke szükségben szenvednek.

Még a költözködő madarak is csak télen, midőn a lég sanyarú hidegét, a föld rideg fagyát ki nem állhatják, távoznak melegebb tartományokba: ezek pusztá divatból, olykor szeszélyből, kéjvadászat és fényleni vágyás miatt elhagyják szülőföldüket, az Isten áldotta szép országot.

Az okatlan állat vissza megy oda, hol ő róla gondoskodtak, a vad fölkeresi a barlangot, mely neki és fiainak menedéke volt: ezek messze kerülik a hazát, melynek bő ajándéka — a zsebre rakott nagy jóvedelem — rájuk nézve a föld bármely zugát érdenné képes varázsolni.

A nemzet java, a közvélemény hibának tartja, mint rosszat elítéli az itthon való külföldieskedést, idegen nyelv, öltözet és szokások utánzását: — és ők éppen kimennek külföldre, hogy elfeledjék mindazt, a mi hazai, el még tán honukat is, s egészen megszűnjenek magyarok lenni. A nemzet nagyobb része otthon til, tűr és szenved, remél és munkálkodik, s szilárdan állnak hívei azon réseken, hol szentélyébe juthatnának, védik a hont a béke rontásaitól úgy, mint védték egykor a háború pusztításai ellenében,

milliók szántják a véráztatta földet, ezerek küzdenek az elme és tudomány fegyvereivel, mindenki dolgozik, áldoz, könyörög a hon jobb jövőjéért, — néhányan átalkodottan ülnek hazájukon kívül, nem törődve semmivel, sorsának hagyva hazát és nemzetet, nem téve azokért semmit, nem érdeklődve semmi által!

Térjetez, oh térjetez hazátokba külföldieskedő véreink!... Miért ültök külföldön, midőn hazátoknak oly nagy szüksége van minden fiára? Miért kívántok utólsók közt lenni másbol, midőn hazátokban elsők lehetnétek? Miért építkeztek, miért tartatok termeket s nagyszámú cselédséget ott, hol a tiéitekre különben is árnyat vetnek mások még büszkébb palotái s ragyogóbb müincsei? holott mindezek hazátokban vajmi nagy szükségét pótolnának, nemzetetek fényét vajmint fognák emelni! Miért vágytok bámultatni épen magyartalan magyar voltotokért más fővárosokban akkor, midőn a tiéitekben tisztelni fogna egy nagy és szép ország, egy nemes nyílt lelkű nemzet? Miért költitek el millióitokat ott, hol hiányukat sem igen éreznék meg, holott a hazában, — melyből azokat nycritek, — oly kiáltó szükség van azokra, s melynek szegényedését a ti millióitok elvesztése is előmozdítja?

Higyjétek el, nem egy van itt benn közöttünk, kinek ha a külföld biborpalástot és koronát — vagy a haza benne és érette való munkásságaiért egy zöld cserlevelet nyújtna, bizonyára az utólsót fogadná el. Ti, sokkal magasabb állásúak ezeknél, miért ne lehetnétek sokkal jobbak is mindnyájunknál?

Nincs örökösötök? Tegyétek azzá nemzetetöket.

Nincs tárgya tövekvéstöknek? Legyen az édes hazátok.

Nem elég zajos, nem elég nagyvilágias nektek az élet e hon városaiban? Tegyétek azzá itthon lakástok által.

Nincs hol fénylenetek? Van-e tündöklőbb fény, mint a melyet az igaz hazafiság fon homlokaitok köré?

Nem ért-e meg annyira hazánk és népünk, hogy itt honunk légkörnyében nagyvilághoz szokott ember magát jól találhassa? Tegyetek százan csak annyit, mint hazánk nem rég letűnt nagy fia egyedül tett erre nézve, s bizonyosan egy-két tized alatt olyanná lesz. Siettessétek ez idő elközeledését, szívélyesb és gyakoribb, meg nem szűnő érintkezés és együttlét, siettessétek a hazafiság és

tudomány téerein való nemes és nagy műveitek által. A változás, mely hazánkat érte, nógatva, maga a hon esengve kér, sürget, hogy édes anyátok kebelére visszatérjete, érette és benne éljete és haljatek. E kor fiainak írta ez előtt két tizeddel halhatatlan nemzeti költőnk ama keserédes dalt, epedő szavait az anya hazának:

„Oh jertek ölembe hű gyermekeim!
Áldásra kinyújtva várnak kezeim —
Oh jertek, oh jertek az édes anyához,
Itt ül lekötötten az árva magányhoz!
Oh jertek ölembe, hű gyermekeim,
Míg el nem apadnak hév könyeim.“

Hallgassátok meg s vegyétek figyelembe, nem az enyéimet, de dicsőült költőtök szavait, ti eltávoztok, s honotokon kívül élő honfitársaink! Térjete közénk, éljete és munkálkodjatek, örvendjete és szenvedjete mivelünk; legyen együtt mind, a mi magyar-nak e föld ad kenyeret, hazánk megtartása, nemzetünk új erőre juttatása szellemi küzdelmében; egyesítsük erőnket, izzadjanak együtt homlokaink, élvezzenek együtt jóllétet, és szenvedjenek együtt keservet, sziveink, s egykor — áldva a késő nemzedéktől — nyugodjanak együtt egymással vegyülő poraink!

DE BALLACI GÉZA.

